

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Географічний факультет
кафедра географії України і туризму

Кваліфікаційна робота

**ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНІ ТУРИСТИЧНІ ДЕСТИНАЦІЇ
ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ: ПОТЕНЦІАЛ, ПРОСТОРОВА
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ**

Спеціальність 242 Туризм
Освітня програма «Туризм»

Здобувача вашої освіти освітньо-
кваліфікаційного рівня «бакалавр»
Паламарчук Діана

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат географічних наук, доцент
Дудурчук Катерина Дмитрівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
менеджер туристичної компанії «Рід-Тур»
Прут Дмитро Васильович

Тернопіль, 2026

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ	6
1.1. Сутність поняття туристичної дестинації та її роль у розвитку туризму	6
1.2. Історико-архітектурна спадщина як ресурс формування туристичних дестинацій	10
1.3. Методичні підходи до оцінювання потенціалу та просторової організації історико-архітектурних дестинацій	14
Висновки до розділу 1	19
Розділ 2.	21
ПОТЕНЦІАЛ І ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ	
2.1. Передумови формування історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону	21
2.2. Ресурсний потенціал історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону	26
2.3. Просторова організація та типологія історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону	31
Висновки до розділу 2	41
Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	43
3.1. Проблеми використання історико-архітектурної спадщини Поділля в туризмі	43
3.2. Напрями формування туристичних маршрутів на основі історико-архітектурних дестинацій	49
3.3. Перспективи сталого розвитку історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону	55
Висновки до розділу 3	60
Висновки	62
Список використаних джерел	64

Сучасний розвиток туристичної сфери дедалі більше орієнтується на використання культурно-історичної спадщини як одного з ключових чинників підвищення конкурентоспроможності територій. В умовах глобалізації туристичного ринку та посилення конкуренції між регіонами особливого значення набувають туристичні дестинації, сформовані на основі унікальних історико-архітектурних ресурсів. Саме вони забезпечують можливість створення автентичного туристичного продукту, сприяють збереженню культурної спадщини, активізують місцевий економічний розвиток та формують позитивний імідж територій.

Подільський регіон належить до історичних територій України, що характеризуються значною концентрацією об'єктів культурної спадщини різних історичних епох. Упродовж століть територія сучасних Вінницької, Тернопільської та Хмельницької областей перебувала на перехресті важливих політичних, економічних і культурних процесів, що зумовило формування унікального історико-архітектурного середовища. Замкові комплекси Кам'янця-Подільського, Меджибожа, Збаража, Скалата та Теребовлі, палацові ансамблі Самчиків, Вороновиці й Вишнівця, численні сакральні споруди різних конфесій, історичні центри міст і містечок створюють потужне підґрунтя для розвитку культурно-пізнавального туризму.

Водночас значна частина історико-архітектурних ресурсів Поділля використовується недостатньо ефективно. Багато пам'яток потребують реставрації та модернізації туристичної інфраструктури, окремі об'єкти залишаються маловідомими для широкого кола туристів, а туристичні маршрути не завжди забезпечують комплексне представлення історико-культурного потенціалу регіону. Крім того, сучасні виклики, пов'язані з воєнними подіями, демографічними змінами та трансформацією економічного середовища, актуалізують пошук нових підходів до використання історико-архітектурної спадщини як ресурсу регіонального розвитку.

Особливого значення набуває дослідження просторової організації історико-архітектурних туристичних дестинацій, оскільки саме просторові особливості розміщення пам'яток, транспортна доступність, концентрація туристичної інфраструктури та взаємозв'язки між окремими туристичними центрами визначають ефективність функціонування туристичної системи регіону. Аналіз таких особливостей дозволяє виявити території концентрації туристичних ресурсів, визначити перспективні напрями розвитку туристичних маршрутів та обґрунтувати заходи щодо підвищення туристичної привабливості Поділля.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців, присвячені проблемам туристичного дестинаційного менеджменту, розвитку культурного туризму, використання історико-культурної спадщини та просторової організації туристичної діяльності. Вагоме значення мають концепції туристичної дестинації, сталого туризму, територіального маркетингу та управління культурною спадщиною.

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного дослідження потенціалу історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону, визначення особливостей їх просторової організації та обґрунтування перспектив ефективного використання в умовах сучасних суспільних трансформацій і реалізації принципів сталого розвитку.

Мета роботи полягає у дослідженні потенціалу, просторової організації та перспектив використання історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

- розкрити теоретико-методичні засади дослідження туристичних дестинацій історико-архітектурного спрямування;
- охарактеризувати роль історико-архітектурної спадщини у формуванні туристичного потенціалу територій;
- дослідити передумови формування історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону;

- проаналізувати просторову організацію та територіальну диференціацію історико-архітектурних об'єктів у межах регіону;
- визначити провідні туристичні дестинації історико-архітектурного спрямування та оцінити їх туристичну привабливість;
- виявити проблеми використання історико-архітектурної спадщини в туристичній діяльності;
- обґрунтувати перспективні напрями розвитку та використання історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону.

Об'єктом дослідження є туристичні дестинації Подільського регіону.

Предметом дослідження виступають особливості формування, просторової організації та використання історико-архітектурних туристичних дестинацій Вінницької, Тернопільської та Хмельницької областей.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: аналізу та синтезу, історичного, порівняльного, статистичного, картографічного, системного, просторового аналізу, а також методи туристичного районування та оцінювання туристичного потенціалу територій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО- АРХІТЕКТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

1.1. Сутність поняття туристичної дестинації та її роль у розвитку туризму

На сучасному етапі розвитку туристичної науки та практики поняття туристичної дестинації належить до числа ключових категорій, що характеризують територіальну організацію туристичної діяльності. Його широке використання пов'язане з трансформацією підходів до дослідження туризму, коли увага науковців поступово змістилася від аналізу окремих туристичних ресурсів до комплексного вивчення територій, які формують завершений туристичний продукт. У таких умовах туристична дестинація розглядається як цілісна система, що об'єднує туристичні ресурси, інфраструктуру, суб'єктів туристичної діяльності та споживачів туристичних послуг.

Термін «дестинація» походить від англійського слова *destination* – місце призначення. У сучасній туристичній літературі під ним розуміють територію, яка є метою подорожі та здатна забезпечити комплексне задоволення потреб туристів. Водночас зміст поняття значно ширший за просте визначення місця відвідування, оскільки охоплює всю сукупність вражень, послуг і ресурсів, які отримує турист під час перебування на певній території.

У вітчизняній туристичній науці вагомий внесок у дослідження туристичних дестинацій здійснили О. О. Любіцева, О. О. Бейдик, М. П. Мальська, В. І. Стафійчук, О. В. Колотуха та інші науковці. Зокрема, О. О. Любіцева визначає туристичну дестинацію як територію, що характеризується концентрацією туристичних ресурсів, наявністю необхідної інфраструктури та здатністю формувати конкурентоспроможний туристичний продукт [16, с. 67–69].

На думку М. П. Мальської, туристична дестинація являє собою локалізовану територіальну систему, яка включає туристичні атракції, підприємства туристичної індустрії, транспортне забезпечення та інші елементи,

необхідні для обслуговування відвідувачів [18, с. 51–53]. Подібного підходу дотримується й В. І. Стафійчук, який наголошує на нерозривному взаємозв'язку між туристичними ресурсами та інфраструктурним забезпеченням території як передумові формування конкурентоспроможної дестинації [30, с. 34–37].

У науковій літературі сформувалося декілька підходів до трактування сутності туристичної дестинації. Територіальний підхід акцентує увагу на географічних межах території та її ресурсному потенціалі. Саме в такому контексті туристичні території розглядаються у працях О. О. Бейдика, який пов'язує формування дестинацій із концентрацією природних та історико-культурних ресурсів [2, с. 28–35].

Функціональний підхід розглядає дестинацію як систему взаємопов'язаних елементів, які забезпечують реалізацію туристичних потреб. У межах такого підходу визначальне значення мають туристичні послуги, інфраструктура та організація туристичного процесу [17, с. 112–116].

Маркетинговий підхід трактує туристичну дестинацію як специфічний туристичний продукт, який має власний імідж, бренд та конкурентні переваги на ринку туристичних послуг. Такий підхід отримав розвиток у працях О.О. Любіцевої, яка розглядає територію як об'єкт просування та позиціонування на туристичному ринку [16, с. 84–88].

Системний підхід, що набув особливої популярності в останні десятиліття, дозволяє розглядати туристичну дестинацію як складне територіальне утворення, у межах якого взаємодіють природні та культурні ресурси, туристична інфраструктура, місцеві громади, органи влади та туристичний бізнес [11, с. 119–123].

Важливою характеристикою туристичної дестинації є її внутрішня структура. Більшість дослідників виділяють кілька базових компонентів, без яких функціонування дестинації є неможливим. Першим компонентом виступають туристичні ресурси, що формують основу туристичної привабливості території. Другий компонент представлений туристичною інфраструктурою, яка охоплює заклади розміщення, харчування, транспортного

забезпечення, інформаційного супроводу та дозвілля. Третім компонентом є система управління туристичним розвитком території. Четвертим виступає туристичний імідж і бренд дестинації, що забезпечують її впізнаваність на ринку туристичних послуг [16; 11].

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває дестинаційний підхід до управління туризмом. Його сутність полягає у переході від управління окремими туристичними підприємствами до управління територією як комплексним туристичним продуктом. Такий підхід дозволяє координувати діяльність суб'єктів туристичного бізнесу, органів місцевого самоврядування, установ культури та місцевих громад для досягнення спільних цілей розвитку туризму. Саме тому поняття туристичної дестинації сьогодні активно використовується не лише в наукових дослідженнях, але й у стратегічних документах регіонального та місцевого розвитку [16]. Відповідно до сучасних концепцій управління туризмом, територія розглядається як єдиний туристичний продукт, що потребує комплексного планування та просування.

Значний інтерес становить питання ієрархії туристичних дестинацій. Залежно від масштабів туристичних потоків та рівня туристичної спеціалізації виділяють локальні, регіональні, національні та міжнародні дестинації. Локальні дестинації представлені окремими туристичними об'єктами або населеними пунктами, які виступають центрами туристичного тяжіння. Регіональні дестинації охоплюють значні території, що характеризуються спільними історико-культурними або природними особливостями. До таких територій можна віднести Карпатський, Причорноморський чи Подільський туристичні регіони. Національні дестинації формуються в межах держави та представляють її туристичний потенціал на міжнародному ринку. Міжнародні дестинації характеризуються високим рівнем туристичної впізнаваності та залучають значні потоки іноземних туристів [30; 18].

Особливого значення для сучасного туризму набуває концепція конкурентоспроможності туристичних дестинацій. Її основу становить здатність території ефективно використовувати власні туристичні ресурси та

забезпечувати високий рівень якості туристичного продукту. Конкурентоспроможність дестинації визначається комплексом чинників, серед яких провідне місце займають ресурсний потенціал, рівень розвитку інфраструктури, транспортна доступність, якість обслуговування, безпека, екологічний стан території та ефективність маркетингової діяльності [17].

Для історико-архітектурних туристичних дестинацій ключовим фактором конкурентоспроможності виступає наявність унікальної культурної спадщини. Саме історико-архітектурні об'єкти найчастіше формують туристичну спеціалізацію території та забезпечують її впізнаваність. На думку О. О. Бейдика, культурно-історичні ресурси належать до найбільш цінних туристичних ресурсів, оскільки характеризуються високим рівнем унікальності та здатністю формувати стійкий туристичний попит [2].

У цьому контексті особливо важливим є поняття туристичної атракції. Атракція являє собою об'єкт або явище, яке безпосередньо приваблює туристів та виступає основним мотивом подорожі. Для історико-архітектурних дестинацій такими атракціями можуть бути замки, фортеці, палаци, сакральні споруди, історичні центри міст, архітектурні ансамблі та музеї. Сукупність взаємопов'язаних атракцій формує основу туристичної дестинації та визначає її спеціалізацію [16].

В умовах сучасного розвитку туризму дедалі більшого значення набувають питання сталого функціонування туристичних дестинацій. Концепція сталого туризму передбачає збалансоване використання туристичних ресурсів, збереження культурної спадщини та врахування інтересів місцевого населення. Для історико-архітектурних дестинацій ця проблема є особливо актуальною, оскільки інтенсивне туристичне використання пам'яток може призводити до їх фізичного зношення та втрати автентичності. Саме тому одним із ключових завдань управління дестинаціями є поєднання економічної ефективності туристичної діяльності із забезпеченням збереження історико-культурної спадщини для майбутніх поколінь [31].

Для України розвиток історико-архітектурних туристичних destinations має не лише економічне, але й важливе суспільне значення. Пам'ятки історії та архітектури виступають носіями національної пам'яті, сприяють популяризації культурних цінностей та формуванню регіональної ідентичності. Водночас вони створюють передумови для розвитку культурно-пізнавального туризму, який є одним із найбільш перспективних напрямів туристичної діяльності в державі.

Подільський регіон належить до найбільш насичених історико-архітектурними ресурсами територій України. Тут сформувалася густа мережа замкових, оборонних, сакральних та палацово-паркових комплексів, які виступають основою формування історико-архітектурних туристичних destinations. Кам'янець-Подільський, Меджибіж, Збараж, Вишнівець, Терехів, Сатанів, Самчики та низка інших центрів мають значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму та формування міжрегіональних туристичних маршрутів.

Таким чином, туристична destination є складним суспільно-просторовим утворенням, що поєднує туристичні ресурси, інфраструктуру, систему управління та туристичний продукт. Її функціонування забезпечує концентрацію туристичних потоків, створення економічних ефектів та формування позитивного іміджу території. Особливе місце серед різновидів destinations посідають історико-архітектурні туристичні destinations, які базуються на використанні об'єктів культурної спадщини та виступають важливим чинником розвитку культурно-пізнавального туризму. Саме такі destinations становлять основу туристичного потенціалу Подільського регіону та визначають перспективи його подальшого розвитку як одного з провідних історико-культурних туристичних районів України.

1.2. Історико-архітектурна спадщина як ресурс формування туристичних destinations

У сучасній системі туристичних ресурсів історико-архітектурна спадщина займає особливе місце, оскільки поєднує матеріальні свідчення історичного розвитку території, культурну пам'ять суспільства та потенціал для формування конкурентоспроможного туристичного продукту. На відміну від багатьох інших туристичних ресурсів, історико-архітектурні об'єкти характеризуються високим рівнем автентичності, унікальності та неможливістю повного відтворення в іншому просторовому середовищі. Саме тому вони дедалі частіше виступають основою формування туристичних дестинацій та визначають туристичну спеціалізацію окремих територій.

Підвищення ролі історико-архітектурної спадщини у розвитку туризму є характерною ознакою сучасного етапу суспільного розвитку. В умовах глобалізації та уніфікації туристичних послуг туристи все більше орієнтуються на отримання автентичного культурного досвіду, знайомство з історією територій, традиціями місцевого населення та унікальними пам'ятками культури. У зв'язку з цим культурний туризм став одним із найдинамічніших сегментів світової туристичної індустрії, а історико-архітектурна спадщина перетворилася на стратегічний ресурс розвитку багатьох регіонів світу [16].

Зокрема, О. О. Бейдик розглядає історико-культурні ресурси як складову рекреаційно-туристського потенціалу території, яка формує передумови для розвитку культурно-пізнавального туризму та визначає туристичну привабливість регіону [2]. Науковець наголошує, що історико-архітектурні пам'ятки належать до ресурсів тривалого використання, а їх туристична цінність залежить не лише від історичного значення об'єкта, але й від рівня його збереження, доступності та інтегрованості у туристичну інфраструктуру.

На думку О. О. Любіцевої, історико-культурна спадщина виступає одним із найважливіших чинників формування туристичного попиту, оскільки забезпечує створення унікального туристичного продукту та формує імідж території на туристичному ринку [16]. Саме історичні міста, архітектурні ансамблі, фортеці, замки та сакральні комплекси часто стають символами територій і визначають напрями їх туристичного розвитку.

У сучасній туристичній науці історико-архітектурна спадщина розглядається як складова культурної спадщини суспільства. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», до її складу належать об'єкти архітектури, містобудування, археології, історії, монументального мистецтва, садово-паркового мистецтва та інші пам'ятки, які мають історичну, художню, наукову або культурну цінність. У туристичному аспекті ці об'єкти виступають туристичними атракціями та формують ресурсну основу культурно-пізнавального туризму.

Особливістю історико-архітектурної спадщини як туристичного ресурсу є її багатофункціональність. Насамперед вона виконує культурно-пізнавальну функцію, забезпечуючи ознайомлення туристів з історією, архітектурою та культурними традиціями території. Водночас пам'ятки культурної спадщини мають значний освітній потенціал та сприяють поширенню історичних знань серед населення. В. К. Федорченко підкреслює, що культурна спадщина виступає важливим засобом формування національної пам'яті та історичної свідомості суспільства [31].

Не менш важливою є економічна функція історико-архітектурної спадщини. У багатьох країнах світу культурний туризм став одним із головних джерел надходжень до місцевих бюджетів та важливим чинником регіонального розвитку. Використання пам'яток історії та архітектури у туристичній діяльності стимулює розвиток підприємництва, транспортної інфраструктури, сфери гостинності та суміжних видів економічної діяльності [17].

Важливе значення має також іміджева функція історико-архітектурної спадщини. Більшість відомих туристичних центрів світу асоціюються саме з видатними пам'ятками архітектури та історії. В українських умовах аналогічну роль виконують історичний центр Львова, Кам'янець-Подільська фортеця, Хотинська фортеця, Києво-Печерська лавра, Софія Київська та інші об'єкти культурної спадщини. Вони формують туристичний бренд території та забезпечують її впізнаваність серед потенційних туристів.

Суттєвий внесок у розвиток теоретичних підходів до використання історико-культурної спадщини як ресурсу туризму зробили представники тернопільської наукової школи. Особливої уваги заслуговують дослідження К. Д. Дударчук, присвячені ролі історико-культурного потенціалу в розвитку туристичної діяльності. Науковиця зазначає, що історико-культурні ресурси стародавніх містечок виступають важливим чинником формування локальних туристичних центрів та створюють передумови для розвитку культурно-пізнавального туризму [6].

Особливо цінним для даного дослідження є висновок К. Д. Дударчук про те, що туристична привабливість території визначається не лише кількістю пам'яток, а й рівнем їх територіальної концентрації, взаємозв'язком між окремими об'єктами та можливістю формування комплексних туристичних маршрутів [6]. Саме ця теза є надзвичайно важливою для дослідження історико-архітектурних дестинацій Подільського регіону.

У спільних дослідженнях О. В. Заставецької та К. Д. Дударчук обґрунтовано підходи до ресурсно-туристичного районування території на основі атрактивності історико-культурного потенціалу [7]. Автори доводять, що концентрація пам'яток культурної спадщини формує ядра туристичного розвитку та сприяє виникненню територій із високим рівнем туристичної спеціалізації.

У структурі історико-архітектурної спадщини як ресурсу формування туристичних дестинацій доцільно виділяти кілька основних груп об'єктів. Першу групу становлять пам'ятки оборонної архітектури – замки, фортеці, оборонні монастирі та міські укріплення. Другу групу формують сакральні споруди різних конфесій. Третю – палацово-паркові комплекси та садибна архітектура. Четверту – історичні центри міст і містечок. П'яту – музеї-заповідники та комплексні історико-культурні території [2].

Для формування туристичної дестинації важливе значення має не лише наявність окремих пам'яток, але й їх просторове поєднання. На думку О.В. Колотухи, саме територіальна концентрація туристичних ресурсів створює

передумови для виникнення стійких туристичних потоків та формування туристично-рекреаційних систем [12]. Тому окремий архітектурний об'єкт може виступати туристичною атракцією, однак повноцінна дестинація формується лише за умови існування комплексу взаємопов'язаних ресурсів та відповідної інфраструктури.

Історико-архітектурна спадщина в сучасних умовах розглядається не лише як сукупність матеріальних пам'яток минулого, але й як важливий ресурс розвитку туристичних територій, формування локальної ідентичності та підвищення конкурентоспроможності регіонів. В умовах зростання попиту на культурно-пізнавальний туризм об'єкти історико-культурної спадщини дедалі активніше інтегруються до туристичних маршрутів і виступають основою формування туристичних дестинацій. Як зазначається у колективній монографії *«Туризм і рекреація: виклики сьогодення (теорія і практика)»*, культурна спадщина належить до ключових ресурсів сучасного туризму, забезпечуючи збереження історичної пам'яті територій та створюючи підґрунтя для розвитку конкурентоспроможних туристичних продуктів [31].

Особливо виразно зазначені закономірності проявляються на території Подільського регіону. Його історичний розвиток упродовж багатьох століть на пограниччі різних державних утворень сприяв формуванню потужного комплексу історико-архітектурних ресурсів. Замкові комплекси Кам'янця-Подільського, Меджибожа, Сатанова, Збаража, Теремовлі та Скалата, численні монастирські ансамблі, історичні центри Бучача, Кременця, Вінниці, Бару та інших міст формують основу сучасних туристичних дестинацій регіону.

1.3. Методичні підходи до оцінювання потенціалу та просторової організації історико-архітектурних дестинацій

Дослідження історико-архітектурних туристичних дестинацій передбачає використання комплексу методичних підходів, які дозволяють не лише виявити та оцінити ресурсний потенціал території, але й визначити особливості його

просторової організації, рівень туристичного освоєння та перспективи подальшого використання. На відміну від окремих туристичних об'єктів, дестинація являє собою складне територіальне утворення, у межах якого взаємодіють туристичні ресурси, інфраструктура, транспортні комунікації, туристичні потоки та система управління. Саме тому її дослідження потребує застосування системного, просторового та комплексного підходів.

Методологічною основою оцінювання історико-архітектурних дестинацій виступає ресурсний підхід, який передбачає аналіз кількісних та якісних характеристик історико-архітектурної спадщини. Відповідно до положень, розроблених О. О. Бейдиком, туристичні ресурси є фундаментом розвитку туристичної діяльності та визначають можливості формування туристичного продукту [2]. У випадку історико-архітектурних дестинацій основними ресурсами виступають пам'ятки архітектури, містобудування, фортифікаційного мистецтва, сакральної архітектури, історичні центри міст і містечок, музеї-заповідники та інші об'єкти культурної спадщини.

Першим етапом дослідження є інвентаризація історико-архітектурних ресурсів. Вона передбачає виявлення об'єктів культурної спадщини, їх класифікацію за функціональним призначенням, історичною цінністю та туристичною значущістю. На цьому етапі формується інформаційна база дослідження, яка включає дані про кількість пам'яток, їх статус, період створення, рівень збереженості та можливості туристичного використання. Особливу увагу доцільно приділяти об'єктам національного значення, які формують основу туристичної привабливості території.

Після проведення інвентаризації здійснюється оцінювання туристичного потенціалу історико-архітектурних ресурсів. У сучасних туристичних дослідженнях найбільш поширеним є бальний метод оцінювання, який дозволяє порівнювати об'єкти між собою та визначати рівень їх туристичної привабливості. Для історико-архітектурних дестинацій доцільно використовувати систему критеріїв, що охоплює історичну, архітектурну та туристичну складові.

До першої групи належать показники історико-культурної цінності об'єкта. Вони характеризують значення пам'ятки в історичному розвитку території, її роль у формуванні культурної спадщини та рівень суспільного визнання. При оцінюванні враховуються статус пам'ятки, історична унікальність, час створення, зв'язок із визначними історичними подіями та особистостями.

Друга група показників стосується архітектурної цінності об'єкта. До неї належать рівень архітектурної виразності, ступінь автентичності, збереженість історичного середовища, художня та мистецька цінність споруди. Особливу увагу слід приділяти пам'яткам, які не мають аналогів у межах регіону або репрезентують унікальні архітектурні стилі та історичні епохи.

Третю групу формують показники туристичної привабливості. Вони характеризують сучасне використання пам'ятки в туристичній діяльності та охоплюють рівень відвідуваності, включення до туристичних маршрутів, наявність екскурсійного обслуговування, інформаційну представленість та впізнаваність серед туристів. Саме ця група показників дозволяє визначити фактичну роль об'єкта у формуванні туристичних потоків.

Важливим елементом методики є оцінювання інфраструктурного забезпечення історико-архітектурних дестинацій. Практика розвитку туризму свідчить, що навіть найбільш цінні пам'ятки не можуть повноцінно функціонувати як туристичні центри без відповідної інфраструктурної бази. Тому при аналізі туристичних дестинацій необхідно враховувати наявність закладів розміщення, підприємств харчування, туристично-інформаційних центрів, транспортних комунікацій та супутніх сервісів.

Одним із ключових критеріїв функціонування туристичної дестинації виступає транспортна доступність. Вона визначає можливість відвідування туристичних об'єктів та безпосередньо впливає на формування туристичних потоків. Для її оцінювання доцільно використовувати показники віддаленості від обласних центрів, магістральних транспортних шляхів, залізничних вузлів та

туристичних центрів. Крім того, важливим є аналіз якості дорожньої мережі та рівня транспортного сполучення між окремими DESTИНАЦІЯМИ.

Особливого значення у дослідженні історико-архітектурних DESTИНАЦІЙ набуває просторовий аналіз. Його метою є виявлення закономірностей територіального розміщення туристичних ресурсів та визначення особливостей їх концентрації. Просторовий підхід дозволяє встановити центри туристичного тяжіння, території високої концентрації пам'яток та основні напрями формування туристичних потоків.

Для аналізу просторової організації історико-архітектурних DESTИНАЦІЙ доцільно використовувати картографічний метод. Його застосування дає можливість відобразити розміщення об'єктів культурної спадщини на території регіону, виявити осередки концентрації туристичних ресурсів та визначити просторові диспропорції їх розподілу. Картографічний аналіз є одним із найбільш наочних способів вивчення територіальної структури туристичних DESTИНАЦІЙ та дозволяє здійснювати подальше районування території.

Важливим інструментом дослідження виступає метод районування. Його сутність полягає у виділенні територій, які характеризуються подібними особливостями туристичного потенціалу та спеціалізації. Для історико-архітектурних DESTИНАЦІЙ критеріями районування можуть виступати концентрація пам'яток культурної спадщини, рівень туристичного освоєння, транспортна доступність та характер туристичного використання ресурсів.

У межах Подільського регіону застосування цього підходу дозволяє виділити кілька ареалів концентрації історико-архітектурних ресурсів. До них належать Кам'янецько-Хотинський, Меджибізько-Летичівський, Кременецько-Вишнівецький, Тереховлянсько-Збаразький та Буцацько-Чортківський історико-архітектурні ареали. Кожен із них характеризується власною структурою туристичних ресурсів, історичними особливостями розвитку та рівнем туристичного освоєння.

Для визначення ступеня сформованості історико-архітектурних DESTИНАЦІЙ доцільно використовувати типологічний підхід. Він передбачає поділ

дестинацій на окремі групи залежно від рівня розвитку туристичної діяльності. За результатами оцінювання ресурсного потенціалу, інфраструктурного забезпечення та туристичної активності можуть бути виділені сформовані дестинації, дестинації, що розвиваються, та потенційні дестинації.

До сформованих дестинацій належать території з високою концентрацією історико-архітектурних ресурсів, розвиненою туристичною інфраструктурою та значними туристичними потоками. Для Подільського регіону такими центрами є Кам'янець-Подільський, Кременець та Збараж. До дестинацій, що розвиваються, можуть бути віднесені Бучач, Терехів, Сатанів та Меджибіж. Потенційні дестинації представлені окремими пам'ятками або локальними центрами, які мають значний туристичний потенціал, проте недостатньо інтегровані у сучасний туристичний простір.

Для оцінювання перспектив розвитку історико-архітектурних дестинацій доцільним є використання SWOT-аналізу. Цей метод дозволяє виявити сильні та слабкі сторони території, визначити можливості її розвитку та потенційні загрози. Серед сильних сторін історико-архітектурних дестинацій Поділля можна виділити високу концентрацію пам'яток, значне історичне різноманіття та вигідне географічне положення. До слабких сторін належать нерівномірний розвиток туристичної інфраструктури, недостатній рівень промоції та незадовільний стан окремих пам'яток. Можливості пов'язані з розвитком культурного туризму, цифровізацією туристичних послуг та створенням міжрегіональних туристичних маршрутів. Загрозами залишаються процеси руйнування об'єктів культурної спадщини, демографічні проблеми та сучасні безпекові виклики.

Таким чином, методика дослідження історико-архітектурних туристичних дестинацій повинна базуватися на поєднанні ресурсного, просторового, картографічного, типологічного та порівняльного підходів. Комплексне використання зазначених методів дозволяє не лише оцінити туристичний потенціал території, але й визначити закономірності його територіальної організації, виявити центри концентрації історико-архітектурної спадщини та

обґрунтувати перспективні напрями розвитку туристичних дестинацій. Саме такий підхід становитиме методичну основу дослідження історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону в наступних розділах роботи.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз засвідчив, що туристична дестинація є складною суспільно-просторовою системою, яка формується в результаті взаємодії туристичних ресурсів, інфраструктури, суб'єктів туристичної діяльності та туристичних потоків. У сучасній туристичній науці дестинація розглядається не лише як територія відвідування, а як комплексний туристичний продукт, здатний забезпечувати конкурентні переваги території та формувати її позитивний імідж на туристичному ринку.

Встановлено, що серед різноманітних видів туристичних ресурсів особливе місце займає історико-архітектурна спадщина, яка характеризується високим рівнем автентичності, культурної цінності та просторової унікальності. На відміну від багатьох інших туристичних ресурсів, пам'ятки архітектури, містобудування, фортифікаційного мистецтва та сакральної спадщини формують стійкі передумови для розвитку культурно-пізнавального туризму та виступають основою формування спеціалізованих туристичних дестинацій. Їх використання сприяє не лише розвитку туристичної діяльності, але й збереженню культурної спадщини, популяризації історичних цінностей та зміцненню регіональної ідентичності.

Опрацювання наукових підходів до вивчення історико-архітектурних ресурсів дозволило встановити, що ефективність функціонування туристичних дестинацій визначається не стільки кількістю пам'яток, скільки рівнем їх концентрації, ступенем збереженості, транспортною доступністю, інфраструктурним забезпеченням та інтегрованістю у туристичні маршрути. Саме комплексне поєднання ресурсної бази та елементів туристичної

інфраструктури забезпечує формування повноцінного туристичного продукту та конкурентоспроможність дестинації.

Обґрунтовано доцільність застосування комплексного методичного підходу до дослідження історико-архітектурних туристичних дестинацій. Його основу становлять ресурсний, просторовий, картографічний, порівняльний та типологічний методи, які дозволяють здійснювати інвентаризацію об'єктів культурної спадщини, оцінювати їх туристичний потенціал, визначати рівень сформованості туристичних дестинацій та виявляти закономірності територіальної організації історико-архітектурних ресурсів.

Методичний інструментарій дослідження передбачає оцінювання історико-культурної цінності пам'яток, аналіз їх туристичної привабливості, дослідження транспортної доступності та інфраструктурного забезпечення, а також виявлення ареалів концентрації історико-архітектурної спадщини. Такий підхід створює необхідне підґрунтя для подальшого аналізу туристичного потенціалу Подільського регіону, визначення особливостей просторової організації історико-архітектурних дестинацій та обґрунтування перспектив їх розвитку в сучасних умовах.

Розділ 2.

ПОТЕНЦІАЛ І ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ІСТОРИКО- АРХІТЕКТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ

2.1. Передумови формування історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону

Формування історико-архітектурних туристичних дестинацій є результатом тривалого історичного розвитку території, взаємодії природних, суспільних, політичних та культурних чинників, які впродовж століть визначали характер освоєння простору та особливості формування систем розселення. Для Подільського регіону передумови становлення історико-архітектурних дестинацій мають особливу специфіку, зумовлену вигідним географічним положенням, складною історичною долею, високою концентрацією пам'яток культурної спадщини та значним рівнем збереження історичного середовища окремих міст і містечок.

У сучасному розумінні Подільський регіон охоплює територію Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей. Його площа становить понад 60 тис. км², а чисельність населення перевищує 4 млн осіб. Регіон займає центральне положення у західній частині Правобережної України та характеризується вигідним транспортно-географічним положенням, розташовуючись на перетині історичних шляхів між Центральною та Східною Європою.

Однією з найважливіших передумов формування історико-архітектурних дестинацій виступає географічне положення регіону. Упродовж багатьох століть Поділля було своєрідним контактним простором між різними державними утвореннями, політичними системами та культурними традиціями. Територія перебувала під впливом Київської Русі, Галицько-Волинської держави, Великого князівства Литовського, Польського королівства, Речі Посполитої, Османської імперії, Австро-Угорщини та Російської імперії. Саме така багатовекторність історичного розвитку сприяла формуванню різноманітної архітектурної

спадщини, представленої оборонними спорудами, культовими комплексами, палацами та історичними центрами міст.

Важливою передумовою розвитку історико-архітектурних дестинацій є природно-географічні особливості регіону. Поділля характеризується складною морфологічною структурою рельєфу, значною розчленованістю поверхні, наявністю каньйоноподібних долин Дністра, Смотрича, Збруча, Серету та Південного Бугу. Такі природні умови сприяли виникненню укріплених поселень та оборонних центрів, значна частина яких у подальшому трансформувалася у важливі історико-культурні осередки.

Особливу роль відіграли річкові долини, які виконували функції природних транспортних коридорів та водночас забезпечували природний захист поселень. Саме тому значна частина замків і фортець Поділля розташована на високих мисах або в місцях злиття річок. Яскравими прикладами є Кам'янець-Подільська фортеця на каньйоноподібній ділянці Смотрича, Тереховлянський замок на високому пагорбі над річкою Гнізною, а також численні оборонні комплекси Збаража, Меджибожа, Сатанова та Скали-Подільської.

Визначальним чинником формування сучасних історико-архітектурних дестинацій виступає багатовікова історія регіону. Поділля належить до найдавніше освоєних територій України. Археологічні пам'ятки свідчать про існування тут поселень ще за часів трипільської культури. У середньовічний період регіон став важливим осередком економічного та політичного життя, а численні міста виконували функції адміністративних, торговельних та оборонних центрів.

Значний вплив на формування архітектурного середовища справило надання містам магдебурзького права. У XIV–XVII століттях такі права отримали Кам'янець-Подільський, Тереховля, Бучач, Збараж, Кременець, Бар, Вінниця та багато інших міст регіону. Це сприяло розвитку самоврядування, активізації ремесел і торгівлі, а також формуванню характерної міської забудови

з ринковими площами, ратушами, торговими кварталами та оборонними укріпленнями.

Особливо важливими для формування туристичних дестинацій стали процеси фортифікаційного будівництва. Упродовж XV–XVIII століть Поділля виконувало роль прикордонної території між християнським та мусульманським світами. Постійна загроза татарських нападів та османської експансії сприяла створенню потужної мережі оборонних споруд.

Таблиця 2.1

Найважливіші замково-фортифікаційні комплекси Подільського регіону

Об'єкт	Область	Період формування	Сучасне туристичне значення
Кам'янець-Подільська фортеця	Хмельницька	XIV–XVII ст.	Національна туристична дестинація
Меджибізький замок	Хмельницька	XIV–XVI ст.	Провідний центр культурного туризму
Збаразький замок	Тернопільська	XVII ст.	Замкова дестинація регіонального значення
Теребовлянський замок	Тернопільська	XVII ст.	Важливий історико-культурний об'єкт
Замок у Скалаті	Тернопільська	XVII ст.	Об'єкт замкового туризму
Сатанівський замок	Хмельницька	XV–XVI ст.	Перспективна туристична дестинація
Барський замок (локалізація)	Вінницька	XVI ст.	Об'єкт історичного туризму

Саме замкова спадщина сьогодні виступає одним із ключових ресурсів розвитку історико-архітектурних туристичних дестинацій Поділля.

Важливою передумовою формування туристичних дестинацій стала також багатоконфесійність регіону. Протягом століть на території Поділля співіснували православна, католицька, греко-католицька, вірменська,

протестантська та юдейська громади. Наслідком цього стало формування надзвичайно різноманітної сакральної спадщини.

У регіоні сформувалися потужні релігійні центри, які сьогодні виконують функції не лише культових осередків, але й туристичних дестинацій. Найбільш відомими серед них є Почаївський духовний центр, монастирський комплекс у Летичеві, домініканський костел у Бучачі, монастир босих кармелітів у Бердичеві, численні дерев'яні церкви Поділля та історичні костельні комплекси.

Особливе значення має архітектурна спадщина доби бароко. Саме у XVII–XVIII століттях на Поділлі було створено значну кількість архітектурних пам'яток, які сьогодні визначають туристичний образ регіону. Визначальну роль у цьому процесі відіграла творчість видатного архітектора Бернарда Меретина та скульптора Іоана Георга Пінзеля. Їхні роботи стали візитівкою Бучача, Городенки, Монастириськ та інших історичних центрів регіону.

Важливим чинником формування історико-архітектурних дестинацій виступає високий рівень урбанізаційної спадщини. Значна кількість міст Поділля зберегла елементи історичного планування, традиційної забудови та архітектурних ансамблів. Особливо це стосується Кам'янця-Подільського, Бучача, Кременця, Чорткова, Тереховлі, Збаража та Вінниці.

Історичні центри цих міст характеризуються концентрацією пам'яток різних історичних епох, що створює умови для формування комплексних туристичних дестинацій.

Таблиця 2.2

Основні передумови формування історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону

Група передумов	Характеристика впливу
Географічне положення	Перехрестя історичних шляхів і цивілізацій
Природні умови	Сприятливі умови для розвитку оборонних центрів

Історичний розвиток	Багатовікове формування міських поселень
Фортифікаційна спадщина	Висока концентрація замків та фортець
Багатоконфесійність	Різноманітність сакральних об'єктів
Урбанізаційні процеси	Формування історичних міських центрів
Архітектурна спадщина	Представлення різних архітектурних стилів
Транспортне положення	Доступність для туристичних потоків

Вагоме значення для формування сучасних туристичних destinations мають транспортно-географічні передумови. Через територію Поділля проходять важливі автомобільні та залізничні магістралі, що забезпечують зв'язки між західними, центральними та південними регіонами України. Це створює сприятливі умови для організації екскурсійного туризму та міжрегіональних туристичних маршрутів.

Додатковою передумовою розвитку історико-архітектурних destinations виступають сучасні процеси децентралізації та активізація діяльності територіальних громад. Багато громад розглядають історико-культурну спадщину як один із ключових ресурсів місцевого розвитку та активно залучають її до туристичної діяльності. Прикладом можуть слугувати Кам'янець-Подільська, Збаразька, Кременецька, Буцацька, Чортківська, Тереховлянська та Меджибізька громади.

Сприятливим чинником є також розвиток тематичних туристичних маршрутів. Особливої популярності набули маршрути замкової, сакральної та історико-пізнавальної тематики. Вони забезпечують інтеграцію окремих пам'яток у єдиний туристичний простір та сприяють формуванню мережевої структури туристичних destinations.

Отже, формування історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону стало результатом тривалої взаємодії природних, історичних, культурних та соціально-економічних чинників. Вигідне географічне положення, багатий історичний розвиток, висока концентрація замкової та сакральної спадщини, збереження історичних міських центрів і сучасна активізація туристичної діяльності створили потужне підґрунтя для становлення Поділля як одного з провідних історико-культурних туристичних регіонів України. Отримані результати дозволяють розглядати історико-архітектурні ресурси як базову передумову формування конкурентоспроможної мережі туристичних дестинацій та основу подальшого розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні.

2.2. Ресурсний потенціал історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону

Історико-архітектурні ресурси становлять основу туристичної спеціалізації Подільського регіону та визначають його місце серед провідних історико-культурних туристичних районів України. Територія сучасних Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей характеризується високою концентрацією пам'яток архітектури, містобудування, фортифікаційного мистецтва, сакральної спадщини та історичних міських комплексів. У сукупності вони формують потужний ресурсний потенціал, який забезпечує розвиток культурно-пізнавального, екскурсійного, релігійного та подієвого туризму.

Особливістю Поділля є поєднання значної кількості пам'яток різних історичних епох на відносно компактній території. Регіон виступав важливим осередком політичного, економічного та культурного розвитку впродовж багатьох століть, що знайшло відображення у формуванні різноманітного архітектурного середовища. На території Поділля збереглися об'єкти княжої доби, литовсько-польського періоду, часів Речі Посполитої, козацької епохи,

Австро-Угорської та Російської імперій. Така багатшаровість історичного розвитку зумовила виняткове різноманіття туристичних ресурсів.

Структура історико-архітектурного потенціалу регіону представлена кількома основними групами об'єктів. Найважливіше місце належить замково-фортифікаційній спадщині, яка формує туристичний бренд Поділля. Вагомою складовою виступають сакральні пам'ятки різних конфесій. Значний туристичний потенціал мають історичні центри міст, палацово-паркові ансамблі, монастирські комплекси та музейно-заповідні території.

Замково-фортифікаційна спадщина є найбільш впізнаваною складовою туристичних ресурсів Поділля. Саме замки та фортеці формують образ регіону в туристичній свідомості та виступають головними туристичними атракціями. Їх поява була пов'язана з прикордонним положенням території та необхідністю захисту від численних зовнішніх загроз. Упродовж XV–XVII століть тут сформувалася потужна система оборонних споруд, яка сьогодні належить до найбільш цінних історико-культурних надбань України.

Центральне місце серед фортифікаційних об'єктів займає Кам'янець-Подільська фортеця. Її туристична цінність визначається не лише архітектурними особливостями, а й унікальним поєднанням із природним середовищем каньйону річки Смотрич. Фортеця є складовою великого історико-архітектурного комплексу Старого міста, який включає десятки пам'яток різних історичних епох. Саме Кам'янець-Подільський виступає найбільш відомою історико-архітектурною дестинацією Поділля та одним із провідних центрів культурного туризму України.

Важливе місце належить Меджибізькому замку, розташованому у місці злиття Південного Бугу та Бужка. Фортеця відігравала ключову роль у системі оборони Східного Поділля та належить до найкраще збережених оборонних споруд України. Сучасне використання комплексу пов'язане з розвитком музейної діяльності, проведенням історичних фестивалів та організацією культурних заходів.

Провідним туристичним центром Тернопільської області виступає Збаразький замок. Його значення визначається високим рівнем збереженості, проведеними реставраційними роботами та активним використанням у туристичній діяльності. Наявність музейних експозицій, культурних заходів та розвиненої інфраструктури забезпечує стабільне зростання туристичних потоків.

Значний потенціал мають Тербовлянський замок, Чортківський замок, фортеця в Сатанові та замок у Скалаті. Незважаючи на різний рівень збереження, ці об'єкти формують систему замкового туризму Поділля та забезпечують розвиток локальних туристичних дестинацій. Важливою особливістю є можливість їх інтеграції в тематичні маршрути, що сприяє комплексному використанню історико-культурної спадщини.

Другою важливою складовою історико-архітектурного потенціалу виступає сакральна спадщина. Протягом століть Поділля перебувало у зоні взаємодії різних релігійних традицій, що сприяло формуванню надзвичайно різноманітного культурного середовища. У регіоні представлені православні, греко-католицькі, римо-католицькі, вірменські та юдейські пам'ятки, багато з яких мають виняткову історичну та архітектурну цінність.

Найважливішим центром релігійного туризму є Почаїв. Почаївська лавра виступає одним із головних духовних центрів України та щорічно приймає значну кількість паломників. Водночас архітектурний ансамбль монастиря належить до визначних пам'яток українського бароко та є важливим об'єктом культурно-пізнавального туризму.

Високою туристичною привабливістю характеризуються сакральні комплекси Бучача, Чорткова, Кам'янця-Подільського, Летичева, Вінниці та Шаргорода. Особливу цінність становлять домініканські монастирі, костели, православні собори та дерев'яні храми, які репрезентують різні архітектурні стилі та конфесійні традиції.

Вагоме місце у структурі ресурсного потенціалу займає архітектурна спадщина доби бароко. Поділля належить до регіонів, де цей стиль отримав найбільш яскраве поширення. Особливе значення мають об'єкти, пов'язані з

творчістю архітектора Бернарда Меретина та скульптора Іоана Георга Пінзеля. Саме їх діяльність сформувала унікальний архітектурний образ Бучача та низки інших міст регіону.

Бучач сьогодні є одним із найцінніших центрів історико-архітектурної спадщини Поділля. Ратуша, монастирські комплекси, костели та житлова забудова XVIII століття створюють цілісний архітектурний ансамбль, який має значний потенціал для розвитку культурного туризму міжнародного рівня.

Окрему групу ресурсів формують історичні міста. На відміну від окремих пам'яток, вони забезпечують комплексність туристичного продукту та дозволяють поєднувати різні види історико-архітектурних ресурсів у межах єдиної дестинації. Саме історичні міста виступають головними вузлами туристичного простору Поділля.

Найбільшою комплексністю туристичного потенціалу характеризується Кам'янець-Подільський. Тут поєднуються фортифікаційна спадщина, сакральні комплекси, громадська забудова та природні ландшафти. Високий рівень концентрації пам'яток забезпечує місту статус одного з найважливіших туристичних центрів України.

Важливим історико-культурним центром виступає Кременець. Його туристична привабливість базується на поєднанні історичного середовища, замкової спадщини, монастирських комплексів та природних ресурсів Кременецьких гір. Наявність численних пам'яток архітектури дозволяє розглядати місто як одну з провідних дестинацій північної частини Подільського регіону.

Високим рівнем туристичного потенціалу характеризується Чортків. Місто має добре збережений історичний центр, замковий комплекс, костел святого Станіслава та численні пам'ятки міської забудови. Сукупність цих ресурсів створює передумови для розвитку комплексного культурно-пізнавального туризму.

Серед історичних міст регіону вагоме місце займає Вінниця. Незважаючи на значну трансформацію міського середовища у XX столітті, тут збереглася

низка важливих пам'яток архітектури та історії. Особливого значення набувають монастирські комплекси, історичні квартали та музейні об'єкти, які формують основу туристичної привабливості міста.

Важливу складову ресурсного потенціалу становлять палацово-паркові ансамблі. Хоча їх кількість є меншою порівняно із замками та сакральними пам'ятками, вони характеризуються високою історико-культурною цінністю та значним екскурсійним потенціалом.

Палац Вишневецьких у Вишнівці належить до найбільш визначних пам'яток палацової архітектури України. Його значення посилюється високим рівнем реставрації та включенням до туристичних маршрутів Національного заповідника «Замки Тернопілля».

Таблиця 2.3

**Порівняльна характеристика ресурсного потенціалу провідних DESTИНАЦІЙ
Поділля**

Дестинація	Замкова спадщина	Сакральна спадщина	Історичне середовище	Комплексність туристичного продукту
Кам'янець-Подільський	Висока	Висока	Висока	Дуже висока
Кременець	Середня	Висока	Висока	Висока
Бучач	Середня	Висока	Висока	Висока
Чортків	Середня	Висока	Висока	Висока
Збараж	Висока	Середня	Середня	Висока
Меджибіж	Висока	Середня	Середня	Середня
Теребовля	Висока	Середня	Середня	Середня
Вінниця	Низька	Середня	Висока	Висока

Високий туристичний потенціал має також палацово-парковий ансамбль Самчики. Комплекс являє собою один із найкраще збережених зразків садибної архітектури Правобережної України та виступає важливим центром культурно-пізнавального туризму Хмельниччини.

Аналіз територіального розподілу історико-архітектурних ресурсів свідчить про їх нерівномірну концентрацію. Найбільша кількість пам'яток зосереджена у південній частині Тернопільської області, центральних районах Хмельниччини та окремих районах Вінниччини. Саме тут сформувалися основні туристичні вузли та ареали історико-культурного розвитку.

Виділяються Кам'янецько-Подільський, Кременецький, Бучацький, Чортківський, Збараський та Меджибізький центри концентрації туристичних ресурсів. Вони характеризуються високою щільністю пам'яток, наявністю туристичної інфраструктури та сформованими туристичними потоками.

, ресурсний потенціал історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону характеризується значним різноманіттям, високим рівнем концентрації та історичною унікальністю. Основу туристичної привабливості формують замково-фортифікаційна спадщина, сакральні комплекси, історичні міста та палацово-паркові ансамблі. Найбільш потужними дестинаціями виступають Кам'янець-Подільський, Кременець, Бучач, Чортків та Збараж, які формують ядро історико-архітектурного туристичного простору Поділля. Наявний ресурсний потенціал забезпечує сприятливі передумови для подальшого розвитку культурно-пізнавального туризму, розширення туристичних маршрутів та підвищення конкурентоспроможності регіону на внутрішньому і міжнародному туристичних ринках.

2.3. Просторова організація та типологія історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону

Просторова організація історико-архітектурних туристичних дестинацій є одним із ключових аспектів дослідження туристичного потенціалу території, оскільки дозволяє виявити закономірності територіального розміщення пам'яток культурної спадщини, визначити центри концентрації туристичних ресурсів та оцінити характер взаємозв'язків між окремими елементами туристичної системи. Для Подільського регіону характерним є поєднання значної кількості

історико-архітектурних об'єктів із відносно компактною територією їх поширення, що створює сприятливі передумови для формування розвиненої мережі культурно-пізнавальних туристичних дестинацій.

Формування сучасної просторової структури історико-архітектурних дестинацій Поділля відбувалося протягом багатьох століть під впливом історичних, політичних, економічних та природно-географічних чинників. Важливу роль відігравало прикордонне положення регіону, розташування на перетині торговельних шляхів, функціонування адміністративних центрів та особливості заселення території. Саме ці чинники визначили появу основних міських осередків, які у подальшому стали центрами концентрації історико-архітектурної спадщини.

Особливістю просторової організації історико-архітектурних ресурсів Поділля є їх виразна концентрація в межах окремих територіальних ареалів. Аналіз розміщення пам'яток свідчить про те, що більшість найцінніших об'єктів культурної спадщини приурочена до історичних міських центрів, річкових долин та територій, які в минулому виконували важливі оборонні або адміністративні функції. У результаті сформувалася своєрідна мережа історико-архітектурних дестинацій, пов'язаних між собою транспортними комунікаціями та туристичними маршрутами.

Важливим елементом просторової структури виступають туристичні вузли. Під туристичним вузлом доцільно розуміти територію, у межах якої зосереджується значна кількість туристичних ресурсів, об'єктів інфраструктури та туристичних потоків. У межах Подільського регіону такими вузлами виступають Кам'янець-Подільський, Кременець, Збараж, Бучач, Чортків, Вінниця та Меджибіж.

Найбільш потужним туристичним вузлом є Кам'янець-Подільський. Його роль визначається надзвичайно високою концентрацією пам'яток архітектури та містобудування, наявністю розвиненої туристичної інфраструктури, значними туристичними потоками та міжнародною впізнаваністю. Місто виступає

своєрідним центром тяжіння для багатьох туристичних маршрутів Поділля та забезпечує інтеграцію навколишніх туристичних об'єктів у єдину систему.

Високим рівнем туристичної активності характеризується Кременецький вузол. Його основу становлять Кременецький замок, монастирські комплекси, історична забудова міста та природні ресурси Кременецьких гір. Важливою особливістю цього вузла є поєднання історико-архітектурних та природно-рекреаційних ресурсів, що забезпечує різноманітність туристичного продукту.

Значну роль у просторовій структурі регіону відіграє Збаразький вузол. Наявність замкового комплексу, історичного середовища та розвинених культурно-просвітницьких функцій дозволяє розглядати його як один із головних центрів замкового туризму Західного Поділля.

Важливими туристичними вузлами виступають також Бучач і Чортків. Їх туристичний потенціал базується на поєднанні історичних центрів міст, сакральної спадщини, замкових комплексів та архітектури доби бароко. Саме ці міста формують основу Бучацько-Чортківського ареалу історико-архітектурних дестинацій.

Просторовий аналіз дозволяє виділити кілька основних історико-архітектурних ареалів Подільського регіону. Вони являють собою території з підвищеною концентрацією пам'яток культурної спадщини та сформованими туристичними зв'язками між окремими дестинаціями.

Першим таким ареалом є Кам'янецько-Подільський. Він охоплює територію Кам'янця-Подільського, Хотина, Сатанова та прилеглих населених пунктів. Головною особливістю цього ареалу виступає висока концентрація фортифікаційної спадщини та наявність потужних туристичних потоків.

Другий ареал формується навколо Кременця та Вишнівця. Його основу становлять Кременецький замок, архітектурні пам'ятки Кременця та палацовий комплекс у Вишнівці. Важливим чинником розвитку виступає поєднання історико-архітектурних та природних ресурсів.

Третій ареал охоплює Збараж і Тереховлю. Його формування пов'язане з розвитком замкової архітектури та історичних міських центрів. Важливу роль відіграє діяльність Національного заповідника «Замки Тернопілля».

Четвертий ареал представлений Бучачем і Чортковом. Він характеризується високою концентрацією пам'яток сакральної архітектури, барокової спадщини та історичних центрів міст.

П'ятий ареал сформувався навколо Меджибожа та Летичева. Основу його туристичного потенціалу складають фортифікаційні споруди та сакральні комплекси.

Особливістю просторової організації історико-архітектурних destinations Поділля є їх тяжіння до основних транспортних осей. Більшість провідних туристичних центрів розташована вздовж сучасних автомобільних магістралей та історичних шляхів сполучення. Це суттєво полегшує організацію туристичних маршрутів та забезпечує доступність основних пам'яток для відвідувачів.

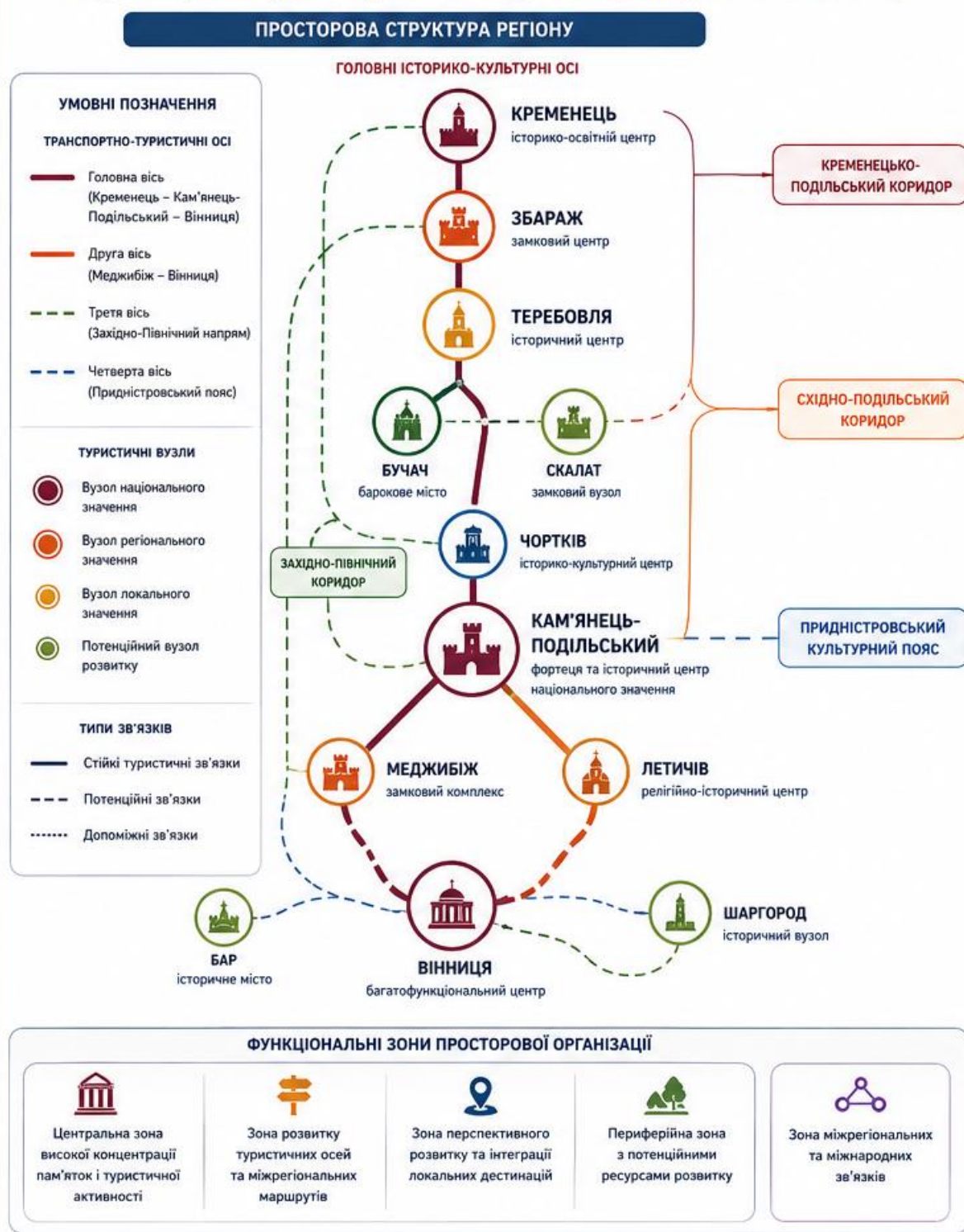
Поряд із туристичними вузлами та ареалами важливе значення мають туристичні осі розвитку. Вони формуються вздовж транспортних коридорів та об'єднують окремі destinations у єдиний туристичний простір. Найбільш виразною є вісь Кременець – Збараж – Тереховля – Бучач – Чортків – Кам'янець-Подільський. Саме вона виступає головним напрямом концентрації історико-архітектурних ресурсів Західного Поділля.

Важливу роль відіграє також вісь Меджибіж – Летичів – Вінниця, яка забезпечує інтеграцію історико-культурних ресурсів Східного Поділля.

На основі аналізу ресурсного потенціалу, рівня туристичного освоєння та особливостей функціонування туристичних центрів доцільно здійснити типологію історико-архітектурних destinations регіону.

Першу групу становлять сформовані історико-архітектурні destinations. Вони характеризуються високою концентрацією пам'яток, розвиненою туристичною інфраструктурою, значними туристичними потоками та високим рівнем впізнаваності. До цієї групи належать Кам'янець-Подільський, Кременець, Збараж та Вінниця.

Схема 2.1. Просторова модель організації історико-архітектурних туристичних destinations Подільського регіону

Кам'янець-Подільський є destinationsю загальнонаціонального значення та виконує функції провідного центру культурного туризму. Кременець поєднує історико-культурні та природні ресурси, що забезпечує його туристичну

конкурентоспроможність. Збараж виступає провідним центром замкового туризму, а Вінниця виконує роль багатофункціональної міської дестинації.

До другої групи належать дестинації, що активно розвиваються. Для них характерна наявність значного ресурсного потенціалу, однак рівень туристичного освоєння ще не відповідає наявним можливостям. До цієї категорії віднесено Бучач, Чортків, Тереховлю, Меджибіж та Сатанів.

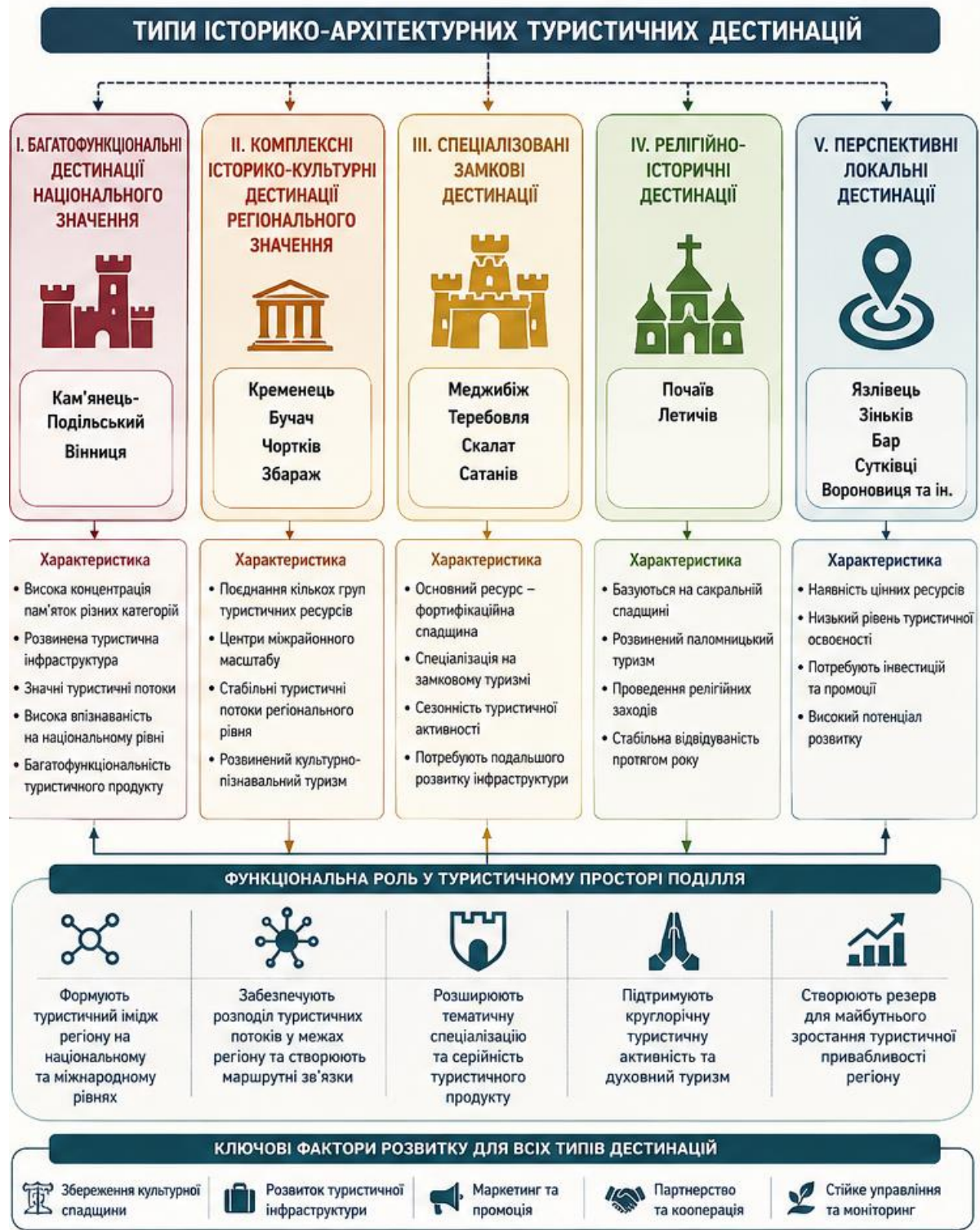
Бучач володіє винятковою архітектурною спадщиною барокової доби, проте потребує подальшого розвитку туристичної інфраструктури та промоції. Чортків має добре збережений історичний центр і вигідне транспортне положення. Тереховля та Меджибіж характеризуються значним потенціалом розвитку замкового туризму.

Третю групу становлять потенційні історико-архітектурні дестинації. Вони представлені окремими пам'ятками або невеликими туристичними центрами, які володіють цінними ресурсами, але поки що не виконують суттєвої ролі у формуванні туристичних потоків. До цієї категорії можна віднести Скалат, Бар, Зіньків, Язлівець та низку інших історичних поселень.

Важливою особливістю просторової організації історико-архітектурних дестинацій Поділля є їх взаємодоповнюваність. Більшість туристичних центрів спеціалізується на певному типі ресурсів, однак у сукупності вони формують цілісну систему культурно-пізнавального туризму. Це створює сприятливі умови для формування комплексних туристичних маршрутів та розвитку міжмуніципального співробітництва у туристичній сфері.

Перспективним напрямом розвитку просторової структури регіону є створення єдиної мережі історико-архітектурних дестинацій Поділля. Її основу можуть становити провідні туристичні вузли, об'єднані спільними маршрутами, маркетинговими програмами та інформаційними платформами. Такий підхід дозволить підвищити туристичну конкурентоспроможність регіону та забезпечити більш ефективне використання його історико-культурного потенціалу.

Схема 2.2. Типологія історико-архітектурних туристичних destinations Подільського регіону

Однією з найважливіших характеристик просторової організації історико-архітектурних туристичних destinations Поділля є їх поліцентричність. На відміну від багатьох туристичних регіонів України, де спостерігається домінування одного потужного центру, у межах Поділля сформувалася система

взаємопов'язаних історичних міст, кожне з яких виконує власні функції у туристичному просторі. Така особливість забезпечує відносно рівномірний розподіл туристичних потоків та створює умови для формування міжмуніципальних туристичних продуктів.

Найбільш виразно поліцентричність проявляється у Тернопільській області. Тут функціонують одразу кілька історико-архітектурних центрів, серед яких Кременець, Збараж, Теребовля, Бучач та Чортків. Кожен із них має власну ресурсну спеціалізацію та виконує певні функції в регіональній туристичній системі. Кременець виступає центром історико-ландшафтного туризму, Збараж спеціалізується на замковому туризмі, Бучач є осередком архітектурної спадщини доби бароко, а Чортків формує багатофункціональну історико-культурну дестинацію.

Хмельницька область характеризується більш вираженою ієрархічністю туристичного простору. Безумовним лідером виступає Кам'янець-Подільський, який концентрує найбільші туристичні потоки та має найвищий рівень туристичної впізнаваності. Водночас важливими допоміжними центрами залишаються Меджибіж, Сатанів, Старокостянтинів та Самчики. Їх функціонування забезпечує диверсифікацію туристичного продукту області та сприяє розширенню просторової структури туристичних потоків.

У Вінницькій області просторову організацію історико-архітектурних ресурсів визначає домінування обласного центру. Вінниця виступає головним транспортним, культурним та туристичним вузлом регіону. Поряд із нею важливу роль відіграють Бар, Шаргород, Летичів та Вороновиця, однак масштаби їх туристичного освоєння суттєво поступаються можливостям обласного центру.

Особливістю Поділля є формування своєрідних лінійних структур туристичного освоєння. Вони виникли вздовж історичних торговельних шляхів, які протягом століть забезпечували зв'язки між Галичиною, Волинню, Поділлям та Наддніпрянщиною. Саме вздовж цих напрямів сформувалася значна частина міст, які сьогодні виступають історико-архітектурними дестинаціями.

Найбільш потужною туристичною віссю регіону є напрям Кременець – Збараж – Тернопіль – Терехів – Бучач – Чортків – Кам'янець-Подільський. Уздовж цієї осі концентрується найбільша кількість пам'яток архітектури, музеїв, замків та історичних центрів міст. Вона фактично виконує роль головного історико-культурного коридору Поділля.

Другою важливою віссю виступає маршрут Вінниця – Лeticів – Меджибіж – Хмельницький – Кам'янець-Подільський. Він забезпечує інтеграцію історико-культурних ресурсів Центрального та Східного Поділля і має значні перспективи розвитку як міжрегіональний туристичний маршрут.

Окремого значення набуває роль річкових долин у формуванні просторової організації туристичних destinations. Історично більшість міст Поділля виникла вздовж річок, які виконували функції транспортних артерій, торговельних шляхів та природних оборонних рубежів. Саме тому значна частина історико-архітектурних пам'яток приурочена до долин Дністра, Смотрича, Збруча, Серету, Південного Бугу та Гнізни.

Особливо показовим є приклад Дністровського туристичного коридору. Уздовж долини Дністра сформувалася ціла система історико-культурних центрів, до якої входять Заліщики, Бучач, Хотин, Кам'янець-Подільський та низка інших населених пунктів. Поєднання природних і культурних ресурсів забезпечує високий рівень туристичної привабливості цієї території.

Важливою складовою просторової організації історико-архітектурних destinations є їх транспортна доступність. Аналіз показує, що найбільш успішні туристичні центри характеризуються вигідним транспортно-географічним положенням та наявністю якісних транспортних зв'язків. Кам'янець-Подільський, Кременець, Чортків, Вінниця та Збараж мають прямі автомобільні та залізничні сполучення з великими містами України, що сприяє формуванню стабільних туристичних потоків.

Натомість частина перспективних destinations, зокрема Сатанів, Язлівець, Скала-Подільська чи Зіньків, стикаються з проблемою периферійного положення та недостатньої транспортної доступності. Це негативно впливає на

інтенсивність туристичних потоків і стримує розвиток туристичної інфраструктури.

Суттєвий вплив на просторову організацію туристичних дестинацій справляють сучасні адміністративно-територіальні трансформації. Утворення територіальних громад створило нові можливості для використання історико-культурної спадщини як чинника місцевого розвитку. У багатьох громадах історико-архітектурні ресурси розглядаються як один із ключових інструментів формування туристичної спеціалізації території.

Показовими є приклади Кам'янець-Подільської, Кременецької, Збаразької, Чортківської, Бучацької та Меджибізької громад, які активно використовують культурну спадщину для розвитку туристичної діяльності. Це сприяє формуванню локальних туристичних систем та підсилює роль окремих дестинацій у структурі туристичного простору регіону.

На основі аналізу ресурсного потенціалу, функціональної структури та інтенсивності туристичного освоєння доцільно здійснити типологію історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону.

Перший тип становлять багатофункціональні історико-архітектурні дестинації національного значення. Для них характерна висока концентрація пам'яток різних категорій, розвинена туристична інфраструктура, значні туристичні потоки та високий рівень впізнаваності. До цієї категорії належать Кам'янець-Подільський і Вінниця.

Другий тип представлений комплексними історико-культурними дестинаціями регіонального значення. Вони поєднують кілька груп туристичних ресурсів та виконують функції туристичних центрів міжрайонного масштабу. До цієї групи належать Кременець, Бучач, Чортків та Збарж.

Третій тип формують спеціалізовані замкові дестинації. Їх туристична спеціалізація базується переважно на використанні фортифікаційної спадщини. До цієї категорії належать Меджибіж, Терехів, Скалат та Сатанів.

Четвертий тип становлять релігійно-історичні дестинації. Їх розвиток пов'язаний насамперед із сакральною спадщиною та паломницьким туризмом. Найбільш яскравими представниками цієї групи є Почаїв і Лeticів.

П'ятий тип охоплює перспективні локальні дестинації, які мають значний ресурсний потенціал, однак поки що недостатньо інтегровані у туристичний простір регіону. До них належать Язлівець, Зіньків, Бар, Сутківці, Вороновиця та низка інших історичних поселень.

Таким чином, просторова організація історико-архітектурних туристичних дестинацій Подільського регіону характеризується поліцентричністю, наявністю потужних туристичних вузлів, історико-культурних ареалів та лінійних туристичних осей. Основу регіональної туристичної системи формують Кам'янець-Подільський, Кременець, Збараж, Бучач, Чортків та Вінниця, які забезпечують концентрацію туристичних потоків та виконують функції центрів туристичного тяжіння. Сформована просторова структура створює сприятливі передумови для розвитку міжрегіональних туристичних маршрутів, посилення взаємодії між окремими дестинаціями та подальшого зміцнення позицій Поділля як одного з провідних історико-культурних туристичних регіонів України.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз дозволив встановити, що Подільський регіон належить до найбільш забезпечених історико-архітектурними туристичними ресурсами територій України. Формування сучасної мережі історико-архітектурних дестинацій стало результатом тривалого історичного розвитку регіону, його прикордонного положення, високого рівня урбанізаційних процесів у минулому та значної концентрації пам'яток культурної спадщини різних історичних епох.

Визначено, що основу ресурсного потенціалу Поділля формують замково-фортифікаційні комплекси, сакральна архітектура, історичні центри міст та палацово-паркові ансамблі. Найбільш вагомими туристичними ресурсами регіону виступають Кам'янець-Подільська фортеця, Меджибізький та

Збаразький замки, Почаївська лавра, архітектурні комплекси Бучача, Кременця, Чорткова, Вишнівця та Самчиків. Саме ці об'єкти забезпечують формування основних туристичних потоків та визначають туристичну спеціалізацію окремих територій.

Встановлено, що найбільш потужними історико-архітектурними туристичними дестинаціями Подільського регіону є Кам'янець-Подільський, Кременець, Збараж, Бучач, Чортків та Вінниця. Вони характеризуються високим рівнем концентрації пам'яток, сформованою туристичною інфраструктурою, наявністю закладів розміщення та харчування, а також активною інтеграцією до сучасних туристичних маршрутів. Особливе місце належить Кам'янцю-Подільському, який виступає провідним історико-культурним центром не лише Поділля, але й України загалом.

Аналіз просторової організації історико-архітектурних ресурсів засвідчив їх нерівномірне територіальне розміщення. Найвища концентрація пам'яток характерна для південної частини Тернопільської області, центральної частини Хмельниччини та окремих районів Вінницької області. У межах регіону сформувалися п'ять основних історико-архітектурних ареалів: Кам'янецько-Подільський, Кременецько-Вишнівецький, Тереховлянсько-Збаразький, Бучацько-Чортківський та Меджибізько-Летичівський. Саме вони утворюють просторовий каркас історико-культурного туризму Поділля.

Проведена типологія дозволила виділити сформовані, такі, що розвиваються, та потенційні історико-архітектурні дестинації. До сформованих віднесено Кам'янець-Подільський, Кременець, Збараж та Вінницю; до дестинацій, що активно розвиваються, – Бучач, Чортків, Тереховлю, Меджибіж і Сатанів; до потенційних – Скалат, Бар, Язлівець, Зіньків та низку інших історичних поселень.

Загалом встановлено, що історико-архітектурні дестинації Подільського регіону формують цілісну просторову систему культурно-пізнавального туризму, яка базується на значному ресурсному потенціалі, високій історико-культурній цінності пам'яток та наявності розгалуженої мережі історичних міст. Це створює сприятливі передумови для подальшого розвитку туристичної діяльності, розширення міжрегіональних маршрутів та зміцнення позицій Поділля як одного з провідних історико-культурних туристичних регіонів України.

Розділ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Проблеми використання історико-архітектурної спадщини Поділля в туризмі

Історико-архітектурна спадщина Подільського регіону є одним із найбільш цінних та перспективних ресурсів розвитку туристичної діяльності в Україні. Значна концентрація замків, фортець, монастирських комплексів, палаців, історичних центрів міст та інших об'єктів культурної спадщини створює передумови для формування конкурентоспроможного туристичного продукту та розвитку різних видів культурно-пізнавального туризму. Водночас ефективність використання цього потенціалу залишається значно нижчою від наявних можливостей. Незважаючи на значний ресурсний фонд, історико-архітектурні дестинації Поділля стикаються з комплексом проблем, які обмежують їх туристичну привабливість, знижують конкурентоспроможність та стримують подальший розвиток туристичної сфери.

Проблематика використання історико-архітектурної спадщини має багатовимірний характер і охоплює питання фізичного збереження пам'яток, фінансового забезпечення, розвитку туристичної інфраструктури, управління культурною спадщиною, маркетингового просування територій та адаптації туристичної діяльності до сучасних суспільних викликів. Більшість зазначених проблем взаємопов'язані між собою та формують складну систему обмежень розвитку історико-архітектурних туристичних дестинацій регіону.

Однією з найгостріших проблем залишається незадовільний технічний стан значної частини об'єктів культурної спадщини. Попри виняткову історичну та архітектурну цінність багатьох пам'яток, частина з них перебуває в аварійному або передаварійному стані. Особливо це стосується замкових комплексів, оборонних споруд та окремих пам'яток сакральної архітектури, які протягом

тривалого часу не отримували належного фінансування для проведення реставраційних і консерваційних робіт.

Найбільш складна ситуація характерна для пам'яток, які розташовані поза межами основних туристичних центрів. Якщо Кам'янець-Подільська фортеця, Збаразький замок чи палац Вишневецьких перебувають під постійною увагою державних установ та туристичних організацій, то значна кількість менш відомих об'єктів фактично залишається без належного догляду. Руйнування мурів, втрати архітектурних елементів, погіршення стану інтер'єрів та історичного середовища поступово знижують їх туристичну цінність та ускладнюють можливості використання в екскурсійній діяльності.

Особливо гостро проблема збереження проявляється у випадку замкової спадщини. Значна частина фортифікаційних споруд Поділля дійшла до наших днів лише у вигляді руїн. Теремовлянський замок, оборонні споруди Скали-Подільської, окремі елементи замків у Язлівці та Барі поступово втрачають автентичні риси внаслідок природного руйнування та недостатнього обсягу реставраційних робіт. У багатьох випадках роботи обмежуються аварійними заходами, які дозволяють лише частково стабілізувати технічний стан об'єктів.

Важливою проблемою залишається недостатній рівень фінансування охорони культурної спадщини. Потреби більшості історико-архітектурних пам'яток значно перевищують обсяги фінансових ресурсів, які можуть бути виділені з державного чи місцевих бюджетів. В умовах обмеженого фінансування пріоритет надається найбільш відомим туристичним об'єктам, тоді як значна частина локальних пам'яток залишається поза межами масштабних реставраційних програм.

Складність ситуації посилюється тим, що реставрація історико-архітектурних об'єктів потребує значних фінансових витрат та високого рівня професійної підготовки виконавців. Для багатьох територіальних громад такі витрати є непосильними. У результаті окремі пам'ятки роками очікують на проведення необхідних робіт, а їх технічний стан продовжує погіршуватися.

Не менш важливою проблемою є недостатня розвиненість туристичної інфраструктури. Для повноцінного функціонування туристичної дестинації недостатньо лише наявності історико-архітектурних ресурсів. Важливу роль відіграють транспортна доступність, засоби розміщення, заклади громадського харчування, туристично-інформаційні центри, паркувальні майданчики, навігаційні системи та інші елементи сервісного забезпечення.

У межах Подільського регіону рівень розвитку туристичної інфраструктури є вкрай нерівномірним. Кам'янець-Подільський, Вінниця, Кременець або Збараж мають сформовану систему туристичного обслуговування, тоді як багато перспективних дестинацій характеризуються обмеженими можливостями прийому туристів. Особливо це стосується невеликих міст і селищ, де туристична інфраструктура представлена фрагментарно або взагалі відсутня.

Суттєвою проблемою виступає нерівномірність просторового розвитку туристичної діяльності. Аналіз туристичних потоків свідчить про їх надмірну концентрацію у декількох провідних центрах. Найбільшу кількість відвідувачів приймають Кам'янець-Подільський, Почаїв, Вінниця, Кременець та Збараж. Водночас значна частина історико-архітектурних об'єктів залишається маловідомою навіть серед внутрішніх туристів.

Подібна ситуація призводить до формування диспропорцій у використанні туристичного потенціалу. Частина дестинацій функціонує в умовах стабільного туристичного попиту, тоді як інші об'єкти практично не залучені до туристичного обігу. У результаті ресурси використовуються неефективно, а туристичний потенціал території реалізується лише частково.

Важливою причиною цього є недостатня інтеграція пам'яток у сучасні туристичні маршрути. Багато об'єктів функціонують ізольовано та не включаються до комплексних екскурсійних програм. Відсутність системного підходу до формування міжмуніципальних маршрутів знижує туристичну привабливість окремих територій та обмежує тривалість перебування туристів у регіоні.

Окремою проблемою виступає недосконалість системи управління історико-архітектурною спадщиною. Значна кількість пам'яток перебуває у підпорядкуванні різних установ, організацій та органів влади. Це ускладнює координацію діяльності щодо їх використання та збереження. В окремих випадках відсутність чітко визначених механізмів управління негативно впливає на ефективність прийняття рішень щодо розвитку туристичної діяльності.

Складність управлінських процесів посилюється недостатнім рівнем співпраці між органами місцевого самоврядування, туристичними організаціями, музейними установами та представниками бізнесу. У результаті багато перспективних проєктів реалізуються повільно або залишаються на етапі планування.

Значний вплив на ефективність використання історико-архітектурної спадщини справляють маркетингові проблеми. Незважаючи на високий туристичний потенціал Поділля, регіон поки що не сформував цілісного туристичного образу, який би чітко позиціонував його на національному та міжнародному туристичних ринках. У більшості випадків туристичне просування здійснюється на локальному рівні та не забезпечує достатньої впізнаваності багатьох DESTINACIЙ.

Особливо гостро проблема маркетингу проявляється щодо невеликих історичних міст. Бучач, Сатанів, Язлівець, Скалат чи Бар мають значний історико-архітектурний потенціал, однак залишаються недостатньо відомими для широкого кола туристів. Відсутність систематичних промоційних кампаній суттєво обмежує можливості залучення нових туристичних потоків.

У сучасних умовах важливого значення набуває цифрова присутність туристичних DESTINACIЙ. Однак значна частина об'єктів культурної спадщини Поділля недостатньо представлена в цифровому просторі. Відсутність сучасних вебресурсів, інтерактивних карт, мобільних застосунків та цифрових екскурсій негативно впливає на туристичну привабливість багатьох об'єктів.

СХЕМА 3.1. СИСТЕМА ПРОБЛЕМ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ В ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблемою залишається і кадрове забезпечення туристичної сфери. Розвиток сучасного туризму потребує кваліфікованих фахівців у сфері туристичного менеджменту, екскурсійної діяльності, маркетингу та охорони культурної спадщини. У багатьох громадах відчувається нестача таких спеціалістів, що негативно позначається на якості туристичних послуг та ефективності використання ресурсного потенціалу.

Особливого значення набуває проблема сезонності туристичних потоків. Більшість історико-архітектурних DESTINATION Поділля демонструє максимальні показники відвідуваності у весняно-літній період. У холодну пору року інтенсивність туристичних потоків суттєво скорочується. Це негативно впливає на економічну ефективність функціонування туристичної інфраструктури та обмежує можливості розвитку малого бізнесу.

Значною мірою сезонність пов'язана з недостатнім розвитком подієвого туризму. Хоча окремі міста, зокрема Кам'янець-Подільський та Вінниця, активно використовують фестивалі та культурні заходи як інструмент залучення туристів, у більшості DESTINATION подібна практика залишається недостатньо поширеною.

Окремої уваги потребують проблеми, пов'язані із сучасними безпековими викликами. Повномасштабна війна суттєво вплинула на розвиток туристичної діяльності в Україні. Незважаючи на відносно безпечне розташування Подільського регіону, загальна нестабільність призвела до скорочення міжнародних туристичних потоків, зменшення інвестиційної активності та перегляду багатьох програм розвитку туризму.

Водночас воєнні умови актуалізували необхідність переосмислення ролі культурної спадщини як складової національної ідентичності та інструменту формування позитивного іміджу територій. Саме тому питання ефективного використання історико-архітектурних ресурсів набуває особливого значення в умовах післявоєнного відновлення України.

Таким чином, використання історико-архітектурної спадщини Подільського регіону в туристичній діяльності стримується комплексом взаємопов'язаних проблем. Найбільш суттєвими серед них виступають

незадовільний технічний стан частини пам'яток, недостатнє фінансування реставраційних робіт, нерівномірний розвиток туристичної інфраструктури, просторові диспропорції туристичного освоєння, недосконалість управлінських механізмів, недостатня маркетингова активність та наслідки сучасних безпекових викликів. Наявність зазначених проблем обмежує можливості повноцінного використання туристичного потенціалу Поділля та знижує конкурентоспроможність окремих DESTИНАЦІЙ. Водночас їх подолання може стати основою для активізації культурно-пізнавального туризму, посилення ролі історико-архітектурної спадщини у соціально-економічному розвитку громад та зміцнення позицій Поділля як одного з провідних туристичних регіонів України.

3.2. Напрями формування туристичних маршрутів на основі історико-архітектурних DESTИНАЦІЙ

Історико-архітектурна спадщина Подільського регіону виступає не лише важливим ресурсом туристичної діяльності, але й основою формування комплексних туристичних продуктів, здатних забезпечити стійкий розвиток територій та підвищення їх туристичної конкурентоспроможності. Одним із найбільш ефективних механізмів використання історико-культурного потенціалу є створення тематичних туристичних маршрутів, які об'єднують окремі пам'ятки та DESTИНАЦІЇ у цілісну систему туристичного освоєння території. Саме маршрутизація туристичних ресурсів дозволяє підвищити тривалість перебування туристів у регіоні, забезпечити рівномірніший розподіл туристичних потоків та залучити до туристичної діяльності менш відомі історико-архітектурні об'єкти.

Для Подільського регіону розвиток маршрутного туризму має особливе значення. Значна кількість історичних міст, замків, фортець, монастирів та палацових комплексів розташована на відносно компактній території, що створює сприятливі передумови для формування різноманітних за тематикою та тривалістю туристичних маршрутів. Наявність розвиненої мережі автомобільних

доріг та відносно невелика відстань між більшістю провідних туристичних центрів дозволяють поєднувати їх у межах єдиних екскурсійних програм.

Формування сучасних туристичних маршрутів повинно базуватися на принципах комплексності, територіальної цілісності, тематичної єдності та доступності для різних категорій туристів. Важливого значення набуває також поєднання історико-архітектурних ресурсів із природними, етнокультурними та гастрономічними атракціями, що сприяє урізноманітненню туристичного продукту та підвищенню його привабливості.

Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку маршрутного туризму є формування мережі замкових маршрутів. Саме замково-фортифікаційна спадщина виступає головною туристичною спеціалізацією значної частини Поділля та забезпечує впізнаваність регіону на національному туристичному ринку. На території регіону розташована значна кількість замків і фортець різного ступеня збереженості, які можуть бути інтегровані у спільні туристичні продукти.

Найбільш перспективним у цьому контексті є маршрут «Замки Поділля». Його основу можуть становити Кам'янець-Подільська фортеця, Меджибізький замок, Збараський замок, Терехівський замок, Чортківський замок, замок у Скалаті та фортифікаційний комплекс у Сатанові. Такий маршрут дозволяє ознайомитися з основними етапами розвитку оборонної архітектури регіону та створює умови для комплексного використання фортифікаційної спадщини.

Важливою перевагою замкових маршрутів є можливість їх диференціації за тривалістю та тематикою. Для короткотривалих подорожей можуть використовуватися локальні маршрути в межах окремих областей, тоді як міжобласні тури дозволяють охопити найвизначніші пам'ятки всього Подільського регіону.

Значний потенціал має розвиток маршрутів на основі сакральної спадщини. Поділля належить до регіонів України з високою концентрацією культових споруд різних конфесій та історичних періодів. Поєднання православних, греко-католицьких, римо-католицьких та вірменських пам'яток

створює унікальні можливості для розвитку релігійного та культурно-пізнавального туризму.

Центральне місце у структурі сакральних маршрутів займає Почаївська лавра. Саме вона формує один із найбільших центрів паломництва в Україні та може виступати ядром міжрегіональних туристичних маршрутів. До складу таких маршрутів доцільно включати монастирські комплекси Кременця, Зарваниці, Летичева, Шаргорода, Бучача та Кам'янця-Подільського.

Особливу увагу слід приділяти формуванню міжконфесійних туристичних маршрутів. Вони дозволяють продемонструвати багатокультурність історичного розвитку Поділля та сприяють популяризації культурної спадщини різних етнічних і релігійних спільнот. Такі маршрути мають значний потенціал для залучення іноземних туристів та розвитку міжнародного культурного співробітництва.

Одним із найбільш перспективних напрямів виступає розвиток маршрутів історичними містами Поділля. На відміну від спеціалізованих замкових або сакральних маршрутів, вони забезпечують комплексне знайомство з історико-культурною спадщиною регіону та дозволяють поєднувати різні види туристичних ресурсів у межах однієї подорожі.

Основу таких маршрутів можуть формувати Кам'янець-Подільський, Кременець, Бучач, Чортків, Збараж, Вінниця та Терехів. Кожне з цих міст характеризується наявністю значної кількості пам'яток архітектури, історичної забудови, музейних установ та культурних об'єктів. Їх поєднання в межах єдиного маршруту дозволяє сформувати комплексний туристичний продукт, орієнтований на широке коло відвідувачів.

Перспективним напрямом є створення тематичних маршрутів, присвячених окремим історичним періодам або культурним явищам. Одним із прикладів може бути маршрут «Поділля епохи Речі Посполитої», який об'єднуватиме пам'ятки XVI–XVIII століть та демонструватиме особливості розвитку містобудування, архітектури та культури регіону у цей період.

Важливі можливості відкриває розвиток маршрутів, пов'язаних із творчою спадщиною відомих діячів культури. Особливе місце тут займає спадщина Іоана

Георга Пінзеля та Бернарда Меретина. Архітектурні комплекси Бучача, Монастириськ та інших міст дозволяють сформувати спеціалізований культурний маршрут, орієнтований на поціновувачів мистецтва та архітектури.

Значний потенціал має інтеграція історико-архітектурних ресурсів із природними туристичними атракціями. Особливо актуальним це є для територій, розташованих у межах Дністровського каньйону, Кременецьких гір та Національного природного парку «Подільські Товтри». Поєднання культурної спадщини та природних ландшафтів дозволяє створювати комплексні туристичні маршрути, які відповідають сучасним тенденціям розвитку туризму.

Прикладом такого підходу може бути маршрут «Історичне Поділля і Дністровський каньйон». Його основу становлять Кам'янець-Подільський, Хотин, Бучач, Заліщики та низка інших історичних центрів, розташованих у межах долини Дністра. Такий маршрут поєднує культурно-пізнавальні та рекреаційні елементи та має високий потенціал розвитку.

Важливим напрямом розвитку маршрутного туризму виступає створення транскордонних туристичних маршрутів. Географічне положення Поділля створює сприятливі умови для інтеграції туристичних ресурсів України, Польщі та Молдови. Особливо перспективними є маршрути, пов'язані зі спільною історичною спадщиною колишньої Речі Посполитої та прикордонних регіонів Центрально-Східної Європи.

Не менш важливим є розвиток автомобільного туризму. Сучасні туристи дедалі частіше віддають перевагу індивідуальним подорожам власним транспортом. Тому формування спеціалізованих автомобільних маршрутів історичними DESTINATIONAMI Поділля може стати одним із пріоритетних напрямів розвитку туристичної діяльності.

У цьому контексті особливого значення набуває створення тематично маркованих маршрутів із використанням сучасних засобів навігації, цифрових карт та мобільних застосунків. Такі рішення дозволяють туристам самостійно планувати подорожі та сприяють популяризації менш відомих історико-архітектурних об'єктів.

Перспективним напрямом виступає також розвиток велосипедних маршрутів. Територія Поділля характеризується сприятливими природними умовами для розвитку велотуризму, а значна концентрація туристичних об'єктів дозволяє формувати маршрути різної складності. Особливо перспективними є маршрути в межах Кременецького кряжа, Подільських Товтр та долини Дністра.

Сучасні тенденції розвитку туризму вимагають активного впровадження цифрових технологій у процес формування туристичних маршрутів. Важливими напрямками виступають створення інтерактивних карт, цифрових путівників, систем онлайн-навігації та віртуальних екскурсій. Такі інструменти дозволяють підвищити доступність туристичної інформації та покращити якість туристичного продукту.

Окремої уваги заслуговує формування маршрутів у межах територіальних громад. У сучасних умовах саме громади дедалі активніше використовують туристичний потенціал як інструмент місцевого розвитку. Створення локальних туристичних маршрутів сприяє залученню додаткових фінансових ресурсів, розвитку малого підприємництва та популяризації місцевої культурної спадщини.

Важливою умовою успішного розвитку маршрутного туризму є координація діяльності між громадами, туристичними організаціями, музеями та органами влади. Саме міжмуніципальна співпраця дозволяє формувати комплексні туристичні продукти та забезпечувати їх ефективне просування на туристичному ринку.

Значний потенціал має поєднання історико-архітектурних маршрутів із подієвим туризмом. Проведення фестивалів, історичних реконструкцій, культурних форумів та мистецьких заходів дозволяє суттєво підвищити туристичну привабливість окремих дестинацій. Найбільш показовим прикладом є Кам'янець-Подільський, де фестивальна діяльність стала важливою складовою туристичного розвитку.

Таким чином, історико-архітектурні дестинації Подільського регіону створюють широкі можливості для формування різноманітних туристичних маршрутів. Найбільш перспективними напрямками виступають розвиток

замкових, сакральних, історико-міських, культурно-пізнавальних, автомобільних, велосипедних та транскордонних маршрутів. Їх реалізація дозволить підвищити ефективність використання історико-культурної спадщини, забезпечити рівномірніший розподіл туристичних потоків та сприятиме зміцненню позицій Поділля як одного з провідних туристичних регіонів України.

3.3. Перспективи сталого розвитку історико-архітектурних туристичних destinations Подільського регіону

Історико-архітектурні туристичні destinations Подільського регіону є важливим елементом сучасного туристичного простору України та відіграють вагомую роль у соціально-економічному розвитку територіальних громад. Висока концентрація пам'яток архітектури, замково-фортифікаційної спадщини, сакральних комплексів та історичних центрів міст створює сприятливі передумови для розвитку культурно-пізнавального туризму. Водночас сучасні виклики, пов'язані зі збереженням культурної спадщини, трансформацією туристичного попиту, цифровізацією туристичної діяльності та необхідністю дотримання принципів сталого розвитку, вимагають пошуку нових підходів до функціонування історико-архітектурних destinations.

У сучасних умовах сталий розвиток туристичних destinations розглядається як процес забезпечення збалансованого використання культурних, економічних, соціальних та екологічних ресурсів території. Основною метою такого підходу є досягнення максимальної ефективності туристичної діяльності без втрати історико-культурної цінності об'єктів спадщини та без погіршення якості життя місцевого населення. Для Подільського регіону питання сталого розвитку набуває особливої актуальності, оскільки значна частина туристичних ресурсів представлена об'єктами, які потребують постійного збереження, реставрації та адаптації до сучасних умов використання.

Одним із ключових напрямів забезпечення сталого розвитку історико-архітектурних дестинацій є вдосконалення системи охорони та збереження культурної спадщини. Туристичне використання пам'яток повинно базуватися на принципі пріоритетності їх збереження. У зв'язку з цим особливого значення набуває впровадження довгострокових програм реставрації та консервації історико-архітектурних об'єктів.

Для багатьох пам'яток Поділля актуальним залишається питання стабілізації технічного стану та запобігання подальшому руйнуванню. Насамперед це стосується замкових комплексів Теремовлі, Скалата, Язлівця, Сатанова, Бару та низки інших об'єктів, які мають значний туристичний потенціал, але потребують комплексних реставраційних заходів. Важливим напрямом розвитку повинно стати активніше залучення міжнародних грантових програм, коштів державного бюджету та механізмів державно-приватного партнерства для фінансування робіт зі збереження культурної спадщини.

Перспективним напрямом виступає адаптивне використання історико-архітектурних об'єктів. Світовий досвід демонструє, що найкращі результати досягаються у випадках, коли пам'ятки не лише зберігаються як музейні об'єкти, але й активно інтегруються у сучасне суспільне життя. На території Поділля окремі замки, палаци та історичні будівлі можуть використовуватися як виставкові центри, конференц-простори, мистецькі резиденції, культурні хаби або туристично-інформаційні центри. Такий підхід дозволяє поєднати збереження культурної спадщини з її економічно ефективним використанням.

Важливе значення для сталого розвитку має формування комплексного туристичного продукту. У сучасних умовах окрема пам'ятка дедалі рідше виступає самотійною туристичною атракцією. Туристи орієнтуються на комплексні враження, які включають культурні об'єкти, гастрономію, події заходи, природні ландшафти та сучасну інфраструктуру. Саме тому перспективи розвитку історико-архітектурних дестинацій Поділля значною мірою пов'язані з інтеграцією різних видів туристичних ресурсів у межах єдиного туристичного продукту.

Особливо перспективним є поєднання історико-культурних ресурсів із природними ландшафтами регіону. Кам'янець-Подільський, Бучач, Кременець, Заліщики та Сатанів мають можливість формувати туристичні пропозиції на основі поєднання архітектурної спадщини та унікальних природних комплексів. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку туризму та дозволяє розширити цільову аудиторію відвідувачів.

Одним із визначальних чинників майбутнього розвитку виступає цифровізація туристичної діяльності. Сучасний турист дедалі частіше використовує цифрові ресурси для планування подорожей, отримання інформації та організації туристичного маршруту. Тому впровадження цифрових технологій є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності історико-архітектурних DESTINATION Поділля.

Серед найбільш перспективних напрямів цифрової трансформації варто виділити створення інтерактивних туристичних карт, мобільних додатків, цифрових путівників, систем онлайн-бронювання екскурсій та віртуальних турів. Особливу роль можуть відігравати технології доповненої та віртуальної реальності, які дозволяють відтворювати втрачені елементи історичних споруд та демонструвати історичний вигляд пам'яток різних епох.

Важливим напрямом сталого розвитку є диверсифікація туристичної діяльності. Традиційно більшість історико-архітектурних DESTINATION Поділля орієнтується на екскурсійний туризм. Водночас сучасний туристичний ринок потребує більш різноманітних туристичних продуктів. Перспективними напрямками можуть стати подієвий туризм, гастрономічний туризм, освітній туризм, креативний туризм та туристичні програми історичної реконструкції.

Особливого значення набуває розвиток фестивального туризму. Досвід Кам'янця-Подільського демонструє високу ефективність використання культурних подій як інструменту залучення туристів. Проведення історичних фестивалів, лицарських турнірів, мистецьких форумів, етнокультурних заходів та гастрономічних свят дозволяє суттєво розширити туристичний сезон і підвищити туристичну привабливість території.

Важливою складовою сталого розвитку виступає активізація ролі територіальних громад у використанні туристичного потенціалу. Після завершення адміністративно-територіальної реформи саме громади стали основними суб'єктами управління місцевим розвитком. Це створює нові можливості для використання історико-архітектурної спадщини як чинника економічного зростання.

Особливу увагу доцільно приділяти підтримці місцевого підприємництва у сфері туризму. Розвиток сімейних готелів, садиб зеленого туризму, ремісничих майстерень, закладів громадського харчування та виробництва локальної продукції сприяє формуванню комплексного туристичного середовища та забезпечує додаткові економічні вигоди для місцевого населення.

Перспективним напрямом виступає створення мережових моделей співробітництва між історико-архітектурними дестинаціями. У сучасних умовах окремі туристичні центри дедалі частіше конкурують не між собою, а з іншими туристичними регіонами. Тому ефективнішим підходом є формування спільних туристичних продуктів, які об'єднують декілька дестинацій у межах єдиної системи.

Для Подільського регіону особливе значення може мати створення міжобласного туристичного кластеру історико-архітектурних дестинацій. Його основу можуть становити Кам'янець-Подільський, Кременець, Збараж, Бучач, Чортків, Меджибіж та Вінниця. Спільне просування, координація туристичних маршрутів та реалізація маркетингових програм сприятимуть підвищенню туристичної впізнаваності регіону.

Важливим напрямом розвитку виступає посилення міжнародної співпраці. Історико-культурна спадщина Поділля має тісні зв'язки з культурними традиціями Польщі, Литви, Молдови та інших країн Центрально-Східної Європи. Це створює сприятливі умови для реалізації міжнародних туристичних проєктів та участі у програмах транскордонного співробітництва.

Особливу увагу необхідно приділяти питанням екологічної сталості туристичної діяльності. Зростання туристичних потоків не повинно призводити до деградації природного середовища або погіршення стану пам'яток культурної

спадщини. У зв'язку з цим актуальним є впровадження принципів відповідального туризму, екологічного менеджменту та контролю рекреаційних навантажень.

Важливим напрямом сталого розвитку є формування позитивного туристичного іміджу Поділля. Незважаючи на високий ресурсний потенціал, регіон поки що поступається за рівнем туристичної впізнаваності окремим туристичним районам України. Саме тому необхідним є створення цілісного бренду Поділля як території замків, історичних міст та культурної спадщини.

Таблиця 3.1

Стратегічні пріоритети сталого розвитку історико-архітектурних туристичних DESTИНАЦІЙ Подільського регіону

Стратегічний напрям	Основні заходи	Очікуваний результат
Збереження культурної спадщини	Реставрація, консервація, моніторинг пам'яток	Підвищення рівня збереженості об'єктів
Цифровізація туристичних послуг	Віртуальні тури, мобільні додатки, цифрові карти	Зростання туристичної доступності
Розвиток туристичної інфраструктури	Готелі, навігація, туристичні центри	Покращення якості туристичного сервісу
Диверсифікація туристичного продукту	Фестивалі, гастротури, історичні реконструкції	Зростання туристичних потоків
Розвиток громад	Підтримка локального бізнесу та креативних індустрій	Економічна активізація територій
Кластеризація DESTИНАЦІЙ	Спільні маршрути та маркетинг	Посилення конкурентоспроможності регіону
Міжнародна співпраця	Транскордонні проекти та грантові програми	Залучення інвестицій і туристів

Успішне позиціонування регіону потребує активного використання сучасних маркетингових інструментів, розвитку цифрових комунікацій, співпраці із засобами масової інформації та туристичними платформами.

Важливу роль можуть відігравати також культурні події міжнародного рівня, які сприятимуть підвищенню туристичної впізнаваності регіону.

Важливим фактором розвитку історико-архітектурних DESTINAЦІЙ Поділля у перспективі виступатиме післявоєнне відновлення України. У цих умовах культурна спадщина може стати одним із символів стійкості регіонів та інструментом відновлення туристичної діяльності. Саме історичні міста, замки та культурні ландшафти здатні формувати позитивний образ України та виступати важливими центрами культурної дипломатії.

Таким чином, перспективи сталого розвитку історико-архітектурних туристичних DESTINAЦІЙ Подільського регіону пов'язані із впровадженням комплексного підходу до використання культурної спадщини. Пріоритетними напрямками виступають збереження пам'яток, цифровізація туристичної діяльності, диверсифікація туристичних продуктів, розвиток громад, формування мережевих моделей співробітництва та активізація міжнародних зв'язків. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню туристичної конкурентоспроможності регіону, посиленню економічної ролі туризму та забезпеченню довгострокового збереження історико-культурної спадщини Поділля.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження засвідчило, що історико-архітектурні DESTINAЦІЇ Подільського регіону мають значний потенціал для подальшого розвитку туристичної діяльності, однак його реалізація потребує подолання низки системних проблем та впровадження сучасних підходів до управління туристичними ресурсами. Встановлено, що головними чинниками, які стримують ефективне використання історико-культурної спадщини, є незадовільний технічний стан окремих пам'яток, недостатнє фінансування реставраційних робіт, нерівномірний розвиток туристичної інфраструктури,

недостатня інтеграція об'єктів у туристичні маршрути, слабе маркетингове просування та обмежене використання цифрових технологій.

Обґрунтовано, що одним із найбільш перспективних напрямів розвитку туристичної сфери Поділля є формування комплексної мережі туристичних маршрутів на основі історико-архітектурних дестинацій. Найбільший потенціал мають замкові, сакральні, історико-міські, культурно-пізнавальні та комбіновані маршрути, які поєднують історико-культурні ресурси з природними ландшафтами та подієвими туристичними продуктами. Важливе значення має створення міжобласних маршрутів, що об'єднують туристичні центри Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей у єдиний туристичний простір.

Визначено, що сталий розвиток історико-архітектурних дестинацій Поділля повинен базуватися на принципах збереження культурної спадщини, цифровізації туристичної діяльності, диверсифікації туристичного продукту, розвитку місцевих громад та міжмуніципального співробітництва. Особливого значення набувають реставрація пам'яток, створення сучасної туристичної інфраструктури, впровадження цифрових сервісів, підтримка локального підприємництва та формування цілісного туристичного бренду регіону.

Загалом встановлено, що історико-архітектурні дестинації Подільського регіону можуть стати одним із провідних чинників соціально-економічного розвитку територій, посилення туристичної спеціалізації громад та формування конкурентоспроможного туристичного продукту на національному й міжнародному рівнях. Реалізація запропонованих напрямів розвитку сприятиме зміцненню позицій Поділля як одного з найважливіших центрів культурно-пізнавального туризму України.

Висновки

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження історико-архітектурних туристичних destinations Подільського регіону, визначено особливості їх формування, сучасний стан, просторову організацію та перспективи використання в туристичній діяльності. Проведений аналіз підтвердив, що історико-архітектурна спадщина виступає одним із ключових чинників формування туристичної спеціалізації Поділля та забезпечує високий рівень його конкурентоспроможності серед історико-культурних регіонів України.

У процесі дослідження встановлено, що туристична destination є складною просторово-функціональною системою, яка об'єднує туристичні ресурси, інфраструктуру, суб'єктів туристичної діяльності та туристичні потоки. Визначено, що історико-архітектурна спадщина формує основу культурно-пізнавального туризму та виступає важливим інструментом збереження історичної пам'яті, розвитку місцевих громад і формування позитивного іміджу територій. Обґрунтовано, що історико-архітектурні об'єкти мають значний потенціал для інтеграції у сучасний туристичний простір за умови їх належного збереження та ефективного управління.

Дослідження ресурсного потенціалу Подільського регіону засвідчило високий рівень забезпеченості території пам'ятками архітектури, містобудування та фортифікаційного мистецтва. Встановлено, що основу історико-архітектурних ресурсів регіону формують замково-фортифікаційні комплекси, сакральні споруди, історичні центри міст та палацово-паркові ансамблі. Найбільш вагомими туристичними destinationами виступають Кам'янець-Подільський, Кременець, Збараж, Бучач, Чортків, Меджибіж та Вінниця, які характеризуються високим рівнем концентрації пам'яток та сформованою туристичною інфраструктурою.

Проведений просторовий аналіз дозволив встановити нерівномірність територіального розміщення історико-архітектурних ресурсів та виділити основні осередки їх концентрації. У межах регіону сформувалися Кам'янецько-Подільський, Кременецько-Вишнівецький, Терехівсько-Збараський, Бучацько-Чортківський та Меджибізько-Летичівський історико-архітектурні ареали, які утворюють просторовий каркас культурно-пізнавального туризму Поділля. Встановлено, що провідну роль у структурі туристичного простору відіграють історичні міста, які виступають центрами концентрації туристичних потоків та забезпечують комплексність туристичного продукту.

Виявлено, що використання історико-архітектурної спадщини Поділля в туристичній діяльності стримується низкою проблем, серед яких найбільш вагомими є незадовільний технічний стан окремих пам'яток, недостатній рівень фінансування реставраційних робіт, нерівномірність розвитку туристичної інфраструктури, обмежене маркетингове просування та недостатнє використання цифрових технологій. Водночас встановлено, що наявний ресурсний

потенціал дозволяє суттєво активізувати розвиток культурно-пізнавального туризму за умови реалізації комплексної політики збереження та популяризації культурної спадщини.

Обґрунтовано перспективність формування мережі туристичних маршрутів на основі історико-архітектурних DESTИНАЦІЙ регіону. Найбільший потенціал мають замкові, сакральні, історико-міські та комбіновані маршрути, які забезпечують інтеграцію туристичних ресурсів Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей у єдиний туристичний простір. Важливим напрямом розвитку визначено створення міжрегіональних туристичних продуктів, що поєднують історико-культурні та природно-рекреаційні ресурси Поділля.

Встановлено, що перспективи сталого розвитку історико-архітектурних туристичних DESTИНАЦІЙ пов'язані із впровадженням сучасних механізмів управління культурною спадщиною, цифровізацією туристичних послуг, розвитком подієвого туризму, підтримкою місцевого підприємництва та активізацією міжмуніципального співробітництва. Особливого значення набувають заходи зі збереження пам'яток архітектури, формування туристичних кластерів, створення інтерактивних інформаційних ресурсів та розширення участі територіальних громад у розвитку туристичної діяльності.

Загалом проведене дослідження підтвердило, що історико-архітектурні туристичні DESTИНАЦІЇ Подільського регіону є важливою складовою культурної спадщини України та володіють значним потенціалом для подальшого розвитку. Їх ефективне використання здатне забезпечити не лише зростання туристичних потоків і надходжень до місцевих бюджетів, але й сприяти збереженню історико-культурних цінностей, підвищенню інвестиційної привабливості територій та зміцненню позицій Поділля як одного з провідних центрів культурно-пізнавального туризму України.

Список використаних джерел

1. Архітектурна спадщина України. Вип. 1: Маловивчені проблеми історії архітектури та містобудування / за ред. В. Тимофієнка. Київ, 1994. 260 с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. 395 с
3. Вечерський В.В. Спадщина містобудування України: теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. Київ : НДІТІАМ, 2003. 560 с.
4. Водзинський Є. Питання охорони містобудівної спадщини. Архітектурна спадщина України. Київ, 1994. С. 231–238.
5. Денисенко Г.Г., Денисенко О.О. Культурна спадщина України у формуванні історичної пам'яті народу. Краєзнавство. 2014. № 1. С. 139–150.
6. Дударчук К.Д. Історико-культурний потенціал стародавніх містечок як чинник розвитку туризму у Тернопільській області // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 22. – С. 137–143.
7. Заставецька О.В., Дударчук К.Д. Ресурсно-туристичне районування Тернопільської області на основі атрактивності історико-культурного потенціалу. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. 2014. № 2 (37). С. 134–142.
8. Зінько Ю.В. Сільський туризм в Україні: географічні аспекти розвитку : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 302 с.
9. Історико-культурний туризм: український та зарубіжний досвід : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Ліра-К, 2022. 462 с
10. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник. Чернівці : Книги-XXI, 2003. 300 с.
11. Коломієць С. Про національні і регіональні особливості архітектури України. Архітектурна спадщина України. Київ, 1994. С. 209–215.
12. Колотуха О.В. Геопросторова організація туристично-рекреаційної діяльності : монографія. Кіровоград : ФОП Александрова М.В., 2014. 448 с.
13. Крупа І.П. Історико-архітектурна спадщина як складова туристської привабливості міста (на прикладі м. Львова). The Culturology Ideas. 2016. № 10. С. 201–208.
14. Кудінова І.П., Терз С.М. Культурна спадщина – бренд туристичної дестинації України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Туризм». 2023. № 2. С. 29–42.

15. Кузишин А.В. Історія туризму: Навчальний посібник, видання друге, доповнене та перероблене. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. 2025. 286 с.
16. Культурна спадщина та природно-ресурсний потенціал у розвитку туризму та громад: наукові засади, практики, колаборація : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Геопринт, 2025. 336 с.
17. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : навчальний посібник. 3-тє вид., перероб. та допов. Київ : Альтерпрес, 2005. 436 с.
18. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник. Київ : Знання, 2008. 661 с.
19. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
20. Мелько Л.Ф., Івасюк О.П. Нематеріальна культурна спадщина України та її значення для туризму. Спадщина ЮНЕСКО та туризм : матеріали наукової конференції. Київ, 2021.
21. Мунін Г.Б. Визначні пам'ятки Західної України. Київ : Книга, 2008. 174 с.
22. Набок Л.М. Історико-архітектурна спадщина Переяслава як передумова для розвитку туризму. Туристично-краєзнавчі дослідження. 1999. Вип. 2. С. 533–539.
23. Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань / за ред. Ю.П. Богуцького. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2009. 480 с.
24. Покоłodна М.М. Рекреаційна географія : навчальний посібник. Харків : ХНАМГ, 2012. 275 с.
25. Поливач К.А. Природна та культурна спадщина України: досвід тематичного вивчення та атласного електронного картографування. Історико-географічні дослідження в Україні. 2021. Вип. 15. С. 133–159.
26. Прибега Л.В. Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект : монографія. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2016. 256 с.
27. Прибега Л.В. Народне зодчество. Архітектурні перлини України. Київ : Мистецтво, 2009. 319 с.
28. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39. Ст. 333. Заставецька О.В., Дударчук К.Д. Ресурсно-туристичне районування Тернопільської області на основі атрактивності історико-культурного потенціалу. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. 2013. №1. С. 155–161.
29. Колотуха О.В. Геопросторова організація туристично-рекреаційної діяльності : монографія. Кіровоград : ФОП Александрова М.В., 2014. 448 с.
30. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : Альтерпрес, 2008. 575 с.

31.Туризм і рекреація: виклики сьогодення (теорія і практика): Монографія / за заг. ред. д-ра геогр. наук, проф. А. Кузишина; Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2025. 298 с.

32.Федорченко В.К., Федорченко Н.В. Туристський словник-довідник : навчальний посібник. Київ : Слово, 2000. 160 с.

33.Шевчук І. Гастрономічний туризм як складова історико-культурного туризму: український досвід. В кн.: Історико-культурний туризм: український та зарубіжний досвід. Київ : Ліра-К, 2022. С. 272–278.